

statistische studiën

nummer 104

1996

NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN

KONINKRIJK BELGIE

**KONINKRIJK BELGIE
MINISTERIE VAN
ECONOMISCHE ZAKEN**

NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK

STATISTISCHE STUDIËN

NUMMER 104

1996

Verkrijgbaar bij het **NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK**
Leuvenseweg, 44 - 1000 Brussel
Rubenslei, 2 - 2018 Antwerpen
Coupure rechts, 620 - 9000 Gent
Dit nummer België : 250 BEF
Buitenland : 300 BEF

Postrekening N° 000-2005886-23 van het **NIS**, Leuvenseweg, 44 - 1000 Brussel

Auteursrecht voorbehouden

Het reproduceren van de inhoud van deze publikatie is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het **Nationaal Instituut voor de Statistiek**.

Het gebruiken van de inhoud van deze publikatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Verantwoordelijke uitgever : Claude Cheruy, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel

De Belgische stadsgewesten 1991

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
Voorwoord.....	5
1. Inleiding.....	5
2. Definities.....	6
3. Afbakeningsmethode.....	8
3.1 Algemene methode.....	8
3.2 Concrete afbakeningsmethoden per stadsgewestzone.....	8
3.2.1 Stadskern.....	8
3.2.2 Kernstad.....	8
3.2.3 Stedelijke woonkern.....	9
3.2.4 Agglomeratie.....	10
3.2.5 Banlieue - Stadsgewest.....	11
3.2.6 Forensenwoonzone - Stedelijk leefcomplex.....	13
Schematische voorstelling van de criteria en drempelwaarden.....	16
3.3 Evolutie in de samenstelling naar gemeente van de Belgische stadsgewesten en hun forensenwoonzone.....	17
3.4 Enkele kengetallen.....	21
Bibliografie.....	25
Kaart van de Belgische stadsgewesten 1991.....	27
Tabellen.....	29

De Belgische stadsgewesten 1991

H. Van der Haegen, E. Van Hecke en G. Juchtmans

In de zeventiger jaren hebben H. Van der Haegen en M. Pattyn de Belgische stadsgewesten afgebakend. Het begrip werd uitvoerig verantwoord en geanalyseerd. (Van der Haegen H., Pattyn M., 1979) Op basis van de tellingsgegevens van 1981 gebeurde een oppuntstelling, waarbij zowel rekening gehouden werd met de toenmalige evolutie, als met de nieuwe administratieve indeling. Dit vereiste onder meer een aanpassing van de gebruikte criteria. (S. Lee-mans, M. Pattyn, S. Rousseau en H. Van der Haegen, 1989)

Vertrekkende van de gegevens van 1981 werden er 17 stadsgewesten afgebakend. Die stadsgewesten zijn representatief voor de voornaamste verdichtingszones van het land, zowel wat betreft de concentratie van de bevolking, van de economische activiteiten, als van vele uitingen van het socio-culturele leven.

Ondertussen kreeg het begrip stadsgewest algemene erkenning in wetenschappelijke, administratieve en economische milieus, zodat het een veelgebruikte ruimtelijke eenheid is. Daarom werd van meerdere zijden aangedrongen op een herziening van het begrip en haar ruimtelijke omvang op basis van de recentste gegevens (Volkstelling van 1991). Deze keer is de oppuntstelling in samenwerking met onderzoekers van Leuven en Luik tot stand gekomen. De morfologische en geoperationaliseerde agglomeraties van Wallonië werden afgebakend door de Heren Derwael F. en Halleux J.M., onder leiding van Prof. Mérenne van het Service d'Etude en Géographie Economique Fondamentale et Appliquée van de Universiteit van Luik.

Dit artikel geeft de nieuwe afbakening van de stadsgewesten op basis van de gegevens van 1991. Dezelfde 17 stadsgewesten blijven behouden, mits een aanpassing van de verschillende zones van het stadsgewest. Een zorgvuldige analyse van de verstedelijkte zones in ons land gaf geen aanleiding tot het weerhouden van nieuwe stedelijke gebieden als stadsgewest.

Potentiële nieuwe stadsgewesten, zoals Aalst, Roeselare en Turnhout werden in overweging genomen, maar voldeden niet aan de eisen om als stadsgewest erkend te worden. Geen van de drie haalde onder meer de minimumnorm van 80.000 inwoners voor gans het gewest. Deze norm wordt ook internationaal nodig geacht om als volwaardig stadsgewest te kunnen functioneren.

De tekst omvat naast een algemene situering en begripsverduidelijking een overzicht van de afbakeningsmethodiek, met inbegrip van een verantwoording van enkele wijzigingen aan de vroeger gebruikte criteria. Vervolgens worden de agglomeraties, stadsgewesten en forensenwoonzones in hun concrete ruimtelijke omschrijving vergeleken met de toestand in 1981. Tenslotte geven een aantal overzichtstabellen enkele statistische kenmerken weer van de verschillende zones van de stadsgewesten en de stedelijke leefcomplexen. Door een aantal auteurs worden deze laatste, gekend als F.U.R., Functional Urban Regions (in V.K.: M.L.A. of Metropolitan Labour Areas), als de stedelijke regio's van de grote steden beschouwd. Alhoewel de stedelijke leefcomplexen wel dienen erkend te worden, menen we dat de stadsgewesten de moderne stedelijkheid in ons land ruimtelijk voldoende omvat en niet verruimd dienen te worden tot de F.U.R.'s. Deze geven in wezen toch maar een ruim stedelijk woongebied aan.

Bij de ruimtelijke beschrijving van de verschillende stadsgewestzones wordt eerst Brussel, vervolgens de stadsgewesten van Vlaanderen en tenslotte die van Wallonië aangehaald. De tabellen achteraan sorteren de stadsgewesten volgens het afnemend bevolkingsaantal van de stadsgewesten in 1991.

1. INLEIDING

Zoals reeds in 1970 gesteld, is de traditionele 'klassieke' middelgrote en grote stad in de westerse wereld geëvolueerd tot een regionale stedelijk-

heid. De stedelijke functies en relaties, en bijgevolg de morfologie, worden uitgespreid over een groter gebied. De stad is een sociaal-ruimtelijk en functioneel systeem werkzaam in een ruime omgeving. Uit de stad is een stadsgewest gegroeid. (Van der Haegen H., Pattyn M., 1979) Dit stadsmodel komt overeen met een economisch model van sterke groei, dat in Europa vooral in de zestiger jaren tot ontwikkeling kwam.

Processen en relaties binnen de stadsgewesten evolueren. De stadsgewesten vertonen in functie van de naar tijd en regio wisselende economische groei, een verdere expansie, een status quo of zelfs een teruggang. De stadsvlucht of suburbanisatie is de materiële, ruimtelijke vorm van de economische groei die vooral in de jaren 50 en 60 tot bloei kwam. De economische toestand heeft sindsdien deze stadsvlucht wat afgeremd, maar niet gestopt. (Leemans S., e.a., 1989)

De terugkeer naar de stad, waarvan men op een bepaald ogenblik in het buitenland een trend meende te bespeuren, is bij ons nooit echt waargemaakt. Slechts in enkele stedelijke wijken is er sprake van gentrificatie (dit is de terugkeer door meer welstellende bewoners naar de binnenstad).

2. DEFINITIES

De in vroegere studies gehanteerde definities blijven gehandhaafd.

Stadskern :

De stadskern is het hart van de stad, het is de beslissings- en activiteitenkern met de grootste concentratie aan regiogebonden kleinhandel en diensten.

Dicht bebouwde stedelijke wijken :

De stadskern is ingebed in een patroon van dicht bebouwde stedelijke wijken, die meestal overeenstemmen met het geheel van de historische binnenstad en de 19de eeuwse uitbreidingen. Het is een multifunctioneel gebied, waarin hoofdzakelijk woongebouwen, maar ook activiteiten zoals handel, ambachten, scholen, ziekenhuizen en nijverheid gemengd voorkomen.

Kernstad :

De kernstad bestaat uit de stadskern en de dicht bebouwde stedelijke wijken. De kernstad wordt ge-

kenschetst als het oude dicht aaneengesloten centrale deel van het stadsgewest.

Stadsrand :

De kernstad is langs alle zijden omringd door de stadsrand, die hoofdzakelijk bestaat uit een minder dichte, maar nog aaneengesloten twintigste-eeuwse bebouwing. De hoofdfunctie is hier het wonen, terwijl toch talrijke groene ruimten bewaard bleven. In de stadsrand van de grotere steden kunnen secundaire handels- en dienstenkernen voorkomen. Dit zijn meestal oude gemeentekernen die geïntegreerd werden in de expansieve stad. Gegroepeerd in uniforme zones vindt men er industriegebieden en verkeersinfrastructuur terug. In de stadsrand wordt de continuïteit van de bebouwing niet verbroken.

Stedelijke woonkern of morfologische agglomeratie :

De stedelijke woonkern omvat de kernstad en de stadsrand. Het is het landschapsdeel dat aaneensluitend bebouwd is met huizen, openbare gebouwen, industriële en handelsuitrustingen, met inbegrip van de tussenliggende verkeerswegen, parken, sportterreinen enz.. Het wordt begrensd door landbouwgrond, bossen, braakliggende en woeste gronden, waartussen zich eventueel een verspreide bewoning bevindt.

(Geoperationaliseerde) Agglomeratie :

De agglomeratie bekomt men door de stedelijke woonkern aan te passen aan de gemeentegrenzen. Hiervoor berekent men het relatief aandeel van de inwoners van een gemeente die in een woonkern woont, ten overstaan van het totaal aantal inwoners van de gemeente. De gemeente wordt bij de agglomeratie opgenomen indien dit aandeel meer dan 50% bedraagt.

Opmerking: Om verwarring tussen de morfologische en geoperationaliseerde agglomeratie te vermijden zullen we vanaf nu zoveel mogelijk de term woonkern gebruiken voor de morfologische agglomeratie en kortweg agglomeratie voor de geoperationaliseerde agglomeratie, ook wanneer deze, als gevolg van de samenvoeging van de gemeenten in 1977, beperkt is tot één gemeente.

Banlieue :

De banlieue sluit aan bij de agglomeratie. Het is de buitenste zone van de stad. De bevolkingsontwikkeling wordt er in belangrijke mate door suburbanisatie vanuit het centrum bepaald. Morfologisch

worden zowel het wonen als de bedrijven en instellingen in de banlieue gekenmerkt door een extensieve vorm van bodemgebruik. Morfologisch doet ze landelijk aan, functioneel is ze stedelijk.

Stadsgewest :

Het stadsgewest is het geheel van de agglomeratie en de banlieue. Het is de hele ruimtelijk vergrote structuur, waarbinnen de 'uiteengelegde' basisactiviteiten van de stedelijke gemeenschap, namelijk wonen, werken, opvoeden, winkelen, cultuurbeleving en ontspanning, in overwegende mate gelokaliseerd zijn. Tussen deze activiteiten bestaan intense relaties, zodat een functioneel

geheel wordt gevormd dat in belangrijke mate naar de traditionele kernstad georiënteerd blijft.

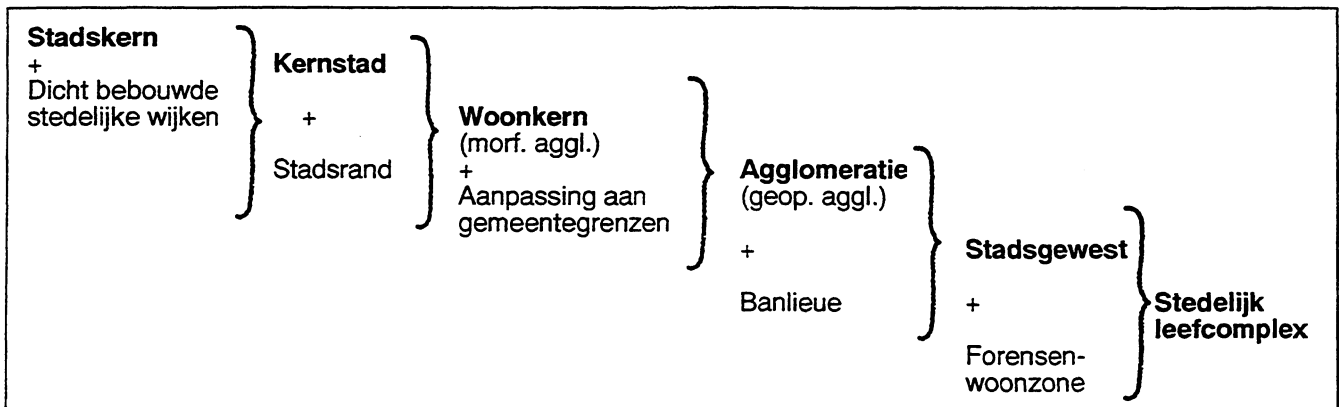
Forensenwoonzone :

De forensenwoonzone is de zone die aansluit bij het stadsgewest door een sterke ontwikkeling van de autochtone pendel. Deze zone is voor een belangrijk deel van de tewerkstelling op het stadsgewest aangewezen.

Stedelijk leefcomplex (F.U.R. of M.L.A.) :

De forensenwoonzone vormt samen met het stadsgewest het stedelijk leefcomplex.

Schematische opbouw van het stedelijk leefcomplex :

Opmerking : Voor de stadskern, de kernstad en de woonkern wordt als basiseenheid de buurt gebruikt. Voor de agglomeratie, het stadsgewest en het stedelijk leefcomplex geldt de gemeente als basiseenheid.

3. AFBAKENINGSMETHODE

3.1. Algemene methode

De oorspronkelijke criteria werden in de zeventiger jaren geselecteerd. Enerzijds op basis van de inhoud van het stadsgewest en de processen die het verwezenlijkt. Anderzijds naar het voorbeeld van enkele buitenlandse methodes. Het verloop van de waarden van deze variabelen werd nagegaan vanuit enkele stadscentra naar hun periferie toe. Wanneer dergelijke variabelen voor meerdere steden een gelijkaardig en wetmatig verloop kennen, dat plots onderbroken wordt of stopgezet, kunnen deze variabelen als afbakeningcriteria gebruikt worden met de breukwaarden als drempelwaarden.

Eigenschappen, relaties en processen binnen de stadsgewesten evolueren. Daardoor is iedere begrenzing tijdsgebonden en dienen criteria en grenswaarden, die sterk gebonden zijn aan de economische en sociale ontwikkeling, iedere keer kritisch geëvalueerd te worden. Met andere woorden welke criteria voor de afbakening van de stadsgewesten moeten behouden worden, welke zijn achterhaald en waarmee moeten ze eventueel vervangen of aangevuld worden? Een voorbeeld hiervan is de aanpassing van wat men onder beroepsbevolking verstaat.

Daarenboven moet bij de recentste begrenzing rekening worden gehouden met de samenvoeging van de gemeenten in de Antwerpse agglomeratie die pas op 1 januari 1983 plaatsvond, evenals met een aantal kleinere grenswijzigingen die zo-wat overal verspreid in het land in het midden van de jaren tachtig werden doorgevoerd.

3.2. Concrete afbakeningmethoden per stadsgewestzone

3.2.1. Stadskern

De statistische criteria van 1970 steunden op de aanwezigheid van commerciële en dienstenfuncties in de stadskernen, gekoppeld aan elementen van de woonfunctie, namelijk wonen in niet-woongebouwen en werken op het woondres. Door verdere ontvolking van de steden is deze woonfunctie meer en meer losgekomen van de centra en werden de toen gebruikte criteria minder relevant. In 1978 werd een morfolo-

gische afbakening doorgevoerd, die vooral steunde op de aanwezigheid van de commerciële en dienstenfuncties.

De auteurs stellen op basis van talrijke deelstudies en confrontaties met de werkelijkheid vast dat de stadskernen zich nog nauwelijks uitbreiden, maar zich wel inhoudelijk wijzigen. De stadskernen kenmerken zich enerzijds door een ruimtelijke stabiliteit, maar anderzijds door een internationalisering en specialisering van het winkelapparaat. Daarnaast is er een suburbanisatie van diensten en winkels langsheen de uitvalswegen of als een apart winkelcentrum temidden van een nog landelijk gebied. De grenzen van de stadskernen van 1981 kunnen in hun geheel behouden blijven.

3.2.2. Kernstad

a. Afbakeningmethode

De analyse van de kernsteden geven op basis van dezelfde criteria van 1970 en 1981 geen fundamentele veranderingen aan. De criteria meten zowel de ouderdom en de dichtheid van de bebouwing, alsook de grootte van de woningen, essentiële kenmerken van de kernstad.

De afbakening van de kernstad gebeurt op basis van 4 criteria :

- bevolkingsdichtheid (inw./ha) ≥ 50
- % eengezinswoningen in regionale steden $< 85\%$
in grote steden $< 50\%$
- % woningen gebouwd voor 1945 $\geq 30\%$
- % woningen kleiner dan 45 m² $\geq 10\%$

Met uitzondering van Antwerpen is de afbakening continu. Met andere woorden de buurten die aan de voorwaarden voldoen, maar buiten de aaneengesloten kernstad vallen, worden niet weerhouden. In Antwerpen fungeren de centra van de randgemeenten als fragmenten van de centrale kernstad. De negentiende-eeuwse stadsontwikkeling verliep in Antwerpen discontinu door de centrale ligging van de eerste fortengordel, die een brede zone 'non aedificandi' creëerde.

b. De analyse van de stadskernen en kernsteden zal verder uitgediept worden en onderwerp uitmaken van een aparte publicatie.

3.2.3. Stedelijke woonkern (of morfologische agglomeratie)

a. Afbakeningsmethode

Naargelang de beschikbaarheid zijn er voor Vlaanderen en Wallonië gelijkwaardige bronnen gebruikt.

Voor Vlaanderen werd vertrokken van de woonkernen van 1981 (Leemans S, 1987), om vervolgens uit te breiden aan de hand van de recentste orthofotokaarten op schaal 1:25.000 en luchtfoto's van 1:10.000. In uitzonderlijke gevallen werden gewestplannen gebruikt om de recentste bestemming van een gebied na te gaan. Voor sommige gebieden was terreinonderzoek nodig. Als maximale onderbreking van de morfologische agglomeratie werd 250 m gehanteerd. Dit betekent dat wanneer de bebouwing door expansie of verdichting, continu of bijna continu is tussen de bestaande woonkern en een aanliggende buurt, deze laatste tot de woonkern wordt gerekend.

Voor Wallonië werden in eerste instantie de bodembezettingskaarten op schaal 1:50.000 (situatie in 1989) gebruikt. 'Dichte bewoning', 'discontinue bewoning', 'bewoning en diensten', 'industrie en diensten' en 'groene verstedelijkte zones' werden als morfologische agglomeratie weerhouden eveneens met een drempelwaarde van 250 m als maximale onderbreking. Vervolgens werd geverifieerd aan de hand van bodembestemmingskaarten. Deze kaarten op schaal 1:10.000, afkomstig van het NGL, zijn gebaseerd op satellietfoto's van 1989 en 1990. Tenslotte zijn er ook voor Wallonië op het terrein een aantal problemen opgelost.

b. Analyse en evolutie 1981-1991

De woonkern van **Brussel** omvatte in 1981 al de meeste buurten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zodat er in de 19 gemeenten weinig uitbreiding mogelijk was. In de omliggende gemeenten zijn er een aantal buurten toegevoegd. Slechts in twee nieuwe gemeenten is de Brusselse woonkern pas vanaf 1981 een gebied gaan omvatten. Enerzijds Lasne, in het zuiden, waar drie buurten een bijkomende zuidoostelijke uitloper van de Brusselse woonkern vormen ten zuiden van het Zoniënwood en Terhulpen. Anderzijds sluiten ten noorden van de luchthaven van

Zaventem drie buurten van Steenokkerzeel aan bij de Brusselse woonkern via Machelen. Buiten de negentien centrale gemeenten zijn er dus nog eenentwintig gemeenten die voor een stuk deeluitmaken van de morfologische agglomeratie van Brussel (waarvan zeventien gemeenten met minstens 50% van hun bevolking, wat hun opname in de agglomeratie verzekert).

De grootste wijziging die zich in de woonkern (morfologische agglomeratie) van **Antwerpen** voordoet, is de verdichting van de oostelijke uitloper in Wijnegem en vooral in Wommelgem, waardoor de kernen van deze gemeenten in de morfologische agglomeratie worden opgenomen. Ten noorden van de centrale stad zijn er een aantal buurten van Stabroek die nu aansluiten via Kapellen. In Kontich blijft de Antwerpse woonkern beperkt tot één buurt, doordat er slechts één verbinding is, die bovendien de drempelwaarde van 250 m overschrijdt.

De morfologische agglomeratie van **Gent** krijgt er een aantal buurten bij en groeit aan via Sint-Denijs-Westrem tot in Sint-Martens-Latem. In de richting van Drongen is de verbinding over de Ringvaart, met meer dan 250 m onderbreking, onvoldoende om aansluiting te maken. Evergem komt omwille van dezelfde Ringvaart, een groene strook en lossere bebouwing ook niet bij de Gentse woonkern.

De uitbreiding van de woonkernen van **Hasselt en Genk** weerspiegelt een sterkere verstedelijking rond de verbindingsas tussen beide steden, doch zonder morfologisch door te lopen. Ook Diepenbeek en Zonhoven kunnen de aansluiting met de centrale stad Hasselt nog niet maken. De woonkern van Genk breidt zich in het noorden uit op het grondgebied van Houthalen-Helchteren.

De woonkern van **Leuven** nam slechts met één buurt toe, in de gemeente zelf. De verdichting van de bewoning in Herent en Oud-Heverlee zet zich weliswaar door, maar de verbinding met de centrale stad gebeurt in beide gevallen slechts langs één weg, bovendien met een onderbreking van meer dan 250 m. Hierdoor blijft de expansie van de Leuvense woonkern in die richtingen vooralsnog beperkt.

De **Brugse** woonkern kende geen enkele uitbreiding buiten de gemeente zelf. Slechts twee buurten van Oostkamp waren en blijven een deel van de Brugse woonkern. Ook de groei in Beernem zet zich niet door omwille van de drempelwaarde van 250 m én de enkelvoudige

verbinding. In Brugge zelf zijn er in het zuidwesten een tweetal buurten bijgekomen.

Ook de **Kortrijkse** woonkern onderging tussen 1981 en 1991 geen grote wijzigingen. Slechts een drietal buurten kwamen er in Kortrijk zelf bij. In Wevelgem is er een kleine uitbreiding richting vliegveld, maar zonder het centrum. Ook Zwevegem vindt met haar verdichte woonzone geen aansluiting bij de morfologische agglomeratie van Kortrijk.

De kleine stadsgewesten Sint-Niklaas en Mechelen getuigen van weinig dynamisme. In **Sint-Niklaas** komt dat zelfs in de woonkern tot uiting. Die blijft ongewijzigd ten opzichte van 1981. De **Mechelse** woonkern krijgt door de uitdeining van de stad in de richting van Leuven, daar een buurt bij. De verbinding met Sint-Katelijne-Waver is zwak en ook de uitbreiding van de industrie in het noorden van Mechelen geeft geen aanleiding tot een verdere uitbreiding van de woonkern.

De woonkern van **Oostende** bleef in de gemeente ongewijzigd, maar begon zich tussen 1981 en 1991 uit te strekken over Bredene. Een groot deel van de oppervlakte van die gemeente werd in de woonkern opgenomen, waaronder de gemeentekern.

In het stadsgewest **Luik** zijn er niet minder dan negentien gemeenten waarvan buurten tot de Luikse woonkern behoren.

In **Charleroi** zijn er tien gemeenten (Charleroi zelf, Châtelet, Courcelles, Farciennes, Montigny-le-Tilleul en Aiseau-Presles, Fleurus, Pont-à-Celles, Thuin en Gerpinnes) die buurten van de morfologische agglomeratie omvatten.

In het stadsgewest **Bergen** werd het oude centrum van Dour in de woonkern opgenomen als gevolg van de verdichting van de bewoning langs de N579 tussen Boussu en Dour. Naast Boussu, Dour, Frameries, Bergen, Quarignon en Colfontaine, omvat ook Saint-Ghislain een aantal buurten van de morfologische agglomeratie.

De woonkern van **La Louvière** kende een expansie in de gemeente Chapelle-lez-Herlaimont, vooreerst door de recente verstedelijking langs de N584, die de verbinding maakt met La Hestre, en daarenboven door de verdichting van Bois de Mariemont. Ook van Le Roeulx en Seneffe maakt een beperkt gebied deel uit van de morfologische agglomeratie van La Louvière.

In het stadsgewest **Namen** sluiten enkel in de gemeente Floreffe een aantal buurten aan bij de Naamse woonkern.

De woonkern van **Verviers** spreidt zich uit over vijf gemeenten : de drie gemeenten van de geoperationaliseerde agglomeratie van 1981 (Dison, Pepinster en Verviers zelf) en over een aantal buurten van Herve en Jalhay.

Naast **Doomik** omvat enkel de gemeente Pecq nog een aantal buurten van de Doornikse woonkern.

3.2.4. Agglomeratie (geoperationaliseerde)

a. Afbakeningsmethode

Vermits men bij het beleid en bij de meeste studies met gemeenten in plaats van met buurten (statistische sectoren) werkt, werden de stedelijke woonkernen aangepast aan de administratieve, gemeentelijke, grenzen. Vele gegevens zijn slechts op dat niveau beschikbaar.

De gemeenten waarvan meer dan 50% van de bevolking in de woonkern (morfologische agglomeratie) woont, worden weerhouden in de (geoperationaliseerde) agglomeratie.

b. Analyse en evolutie 1981 - 1991 (Zie ook 3.3.)

De uitbreiding van de **Brusselse** woonkern was onvoldoende om de agglomeratie te vergroten. De Brusselse agglomeratie blijft beperkt tot de zesendertig gemeenten die er in 1981 al toe behoorden. In 1991 telde dit gebied 1.323.688 inwoners.

Door de oostelijke uitbreiding van de **Antwerpse** woonkern in Wommelgem komt deze gemeente als dertiende gemeente bij de (geoperationaliseerde) agglomeratie, die in 1991 678.435 inwoners telde.

De uitbreiding van de stedelijke woonkern van **Gent** in Sint-Martens-Latem zet zich verder in de agglomeratie door de toevoeging van deze gemeente bij de agglomeratie, die zo drie gemeenten bevat. Deze Gentse agglomeratie telde in 1991 258.794 inwoners.

De uitbreiding van de woonkernen van de bipool **Hasselt/Genk** weerspiegelt zich op de eerste plaats in een verstedelijking van de onderlinge band, maar de agglomeratie blijft beperkt tot de twee centrale steden met samen 127.950 inwoners in 1991.

De beperkte aangroei van de woonkern van **Leuven** weerspiegelt zich in het behoud van de centrale stad als enige gemeente van de agglomeratie. De bevolking in 1991 bestond er uit 85.018 inwoners.

De beperkte uitbreiding van de **Brugse** woonkern leidde tot Brugge als enige gemeente in de agglomeratie. Deze agglomeratie telde in 1991 117.063 inwoners.

De agglomeratie van **Kortrijk** bleef in 1991 uit dezelfde gemeenten bestaan (Kortrijk, Harelbeke en Kuurne), zodat ze in 1991 114.587 inwoners had.

De agglomeratie van **Mechelen** bleef ook in 1991 beperkt tot de gemeenten Mechelen en Bonheiden, met samen 88.204 inwoners.

De **Oostendse** agglomeratie heeft zich na 1981 uitgebreid met Bredene. Het totale inwonersaantal steeg in 1991 tot 80.927.

In **Sint-Niklaas** veranderde de woonkern niet, zodat ook de agglomeratie identiek blijft aan die van 1981, met in 1991 68.203 inwoners.

In vergelijking met 1981 werd er geen enkele gemeente toegevoegd aan de **Luikse** agglomeratie, die in 1991 13 gemeenten en 482.155 inwoners telde. De woonkern omvat nog buurten van zes andere gemeenten (Wezet, Blégny, Awans, Juprelle, Oline en Fexhe-le-Haut-Clocher), die vermits ze de 50%-drempel met betrekking tot de bevolking niet bereiken niet bij de agglomeratie opgenomen zijn.

Ook bij **Charleroi** is er in vergelijking met 1981 geen enkele gemeente bij de agglomeratie toegevoegd. Deze telde in 1991 294.390 inwoners. Naast de agglomeratie die 5 gemeenten omvat, zijn er nog de vijf gemeenten Aiseau-Presles, Fleurus, Pont-à-Celles, Thuin en Gerpinnes die voor een deel tot de woonkern van Charleroi behoren.

De agglomeratie van **Bergen** is ten opzichte van 1981 met een gemeente uitgebreid, namelijk Dour, wat de totale bevolking van de 6 gemeenten in 1991 op 192.115 inwoners bracht.

Bij **La Louvière** werd Chapelle-lez-Herlaimont bij de agglomeratie gevoegd, zodat de totale

bevolking van de 4 gemeenten in 1991 130.126 inwoners telde.

Net zoals in 1981 bestaat de agglomeratie van **Namen** enkel uit de centrale stad met in 1991 103.443 inwoners.

Ten opzichte van 1981 zijn er bij de drie gemeenten van de agglomeratie van **Verviers** geen gemeenten bijgekomen. Deze agglomeratie telde in 1991 76.399 inwoners.

Ook de agglomeratie van **Doornik** bestaat, zoals in 1981, enkel uit de centrale stad, met in 1991 67.732 inwoners.

3.2.5. *Banlieue - Stadsgewest*

a. Afbakeningsmethode

De 'stadsgewesten' zijn de weerspiegeling van een enge functionele en structurele band tussen een grotere stad en een aantal omliggende gemeenten, de banlieue. Deze structurele band omvat vooral de woon- en werkfunctie, de schoolfunctie en de migraties. De banlieue kenmerkt zich als gevolg van haar relatie tot de woonkern door een aantal demografische en morfologische eigenschappen, maar vooral door een dynamiek die onder meer tot uiting komt in een groei, zowel van de bevolking en van de bebouwing, als van de welstand.

De enge band tussen de grotere stad van een stadsgewest en haar omliggende gemeenten blijft bestaan, al wijzigt zich de inhoud en verspreidt de woonfunctie zich steeds verder. Enerzijds is dit doordat de kostprijs van de grond op grotere afstand lager is en anderzijds doordat de mensen steeds meer ruimte willen. Dit leidt tot een verder uitdeinen van de bevolkingstoeiname die meer en meer haar maximum bereikt in de forensenwoonzone.

In wezen worden dezelfde criteria als in 1981 als steunpunten genomen, sommigen mits 'updating'.

In 1970 en 1981 werd het aandeel woonforensen berekend ten opzichte van de totale beroepsbevolking van de woongemeente. Nu werd verkozen deze actieve bevolking te preciseren. Er werd vertrokken van de werkzame beroepsbevolking, zonder rekening te houden met de werklozen en dienstplichtigen. Deze berekening werd genomen, enerzijds omdat, door het stilaan structureel karakter van een belangrijk deel van de werkloos-

heid, de werkzame beroepsbevolking een beter vertrekpunt is. Anderzijds is dit gegeven wat de omvang van de potentiële beroepsbevolking betreft niet te klein gezien bij de werkzame beroepsbevolking het groeiend aantal deeltijds werkenden als volledige eenheden worden geteld.

Een enkele factor is door een nieuwe vervangen. Enerzijds omdat de agrariciteit (gemeten door het aandeel van de bevolking tewerkgesteld in de landbouw) wegens een terugloop van de landbouw, zodanig gering is geworden dat de factor, vooral in stadsrandverband, nog weinig relevant is. Anderzijds is het wel zo dat in de stadsrand nog grote oppervlakten min of meer intensief door de landbouw in beslag worden genomen. Daarom werd het criterium van de agrariciteit vervangen door een criterium met betrekking op de bebouwde oppervlakte, waarbij concreet het aandeel van de bebouwde oppervlakte ten opzichte van de totale oppervlakte wordt beschouwd. In bepaalde banlieuegemeenten blijkt dit aandeel, ondanks het feit dat de gemeente structureel helemaal bij de stad aansluit, wegens de sterke planologische bescherming van de agrarische oppervlakte en de bosoppervlakte klein te zijn. Zodat als alternatief teruggegrepen wordt naar de evolutie van de bebouwde oppervlakte die tussen 1980 en 1994 toch heeft kunnen plaatsvinden. Hierbij werden, in overeenstemming met de specifieke gewestelijke dynamiek, andere grenswaarden gesteld voor Vlaanderen en Wallonië.

Het criterium van de autochtoniteit (minder dan 45% +15-jarigen die sinds 1965 in dezelfde woning verblijven) was een combinatie van gegevens uit het Rijksregister en gegevens van de Volkstelling. Deze zijn niet meer direct beschikbaar en stellen bovendien een aantal problemen met betrekking tot de interpretatie, zodat het criterium achterwege werd gelaten.

7 Criteria :

1. De bevolkingsgroei tussen 1970 en 1991 (groei-index = $\text{bev.1991}/\text{bev.1970} \times 100$) is groter of gelijk aan 115.
2. Het mediaaninkomen van de gemeente t.o.v. het mediaaninkomen van het arrondissement ($\text{med.gem.}/\text{med.arr.} \times 100$) is in 1991 groter of gelijk aan 100.
3. Migratie vanuit de agglomeratie t.o.v. de totale immigratie in de gemeente is in 1991 groter of gelijk aan 40 %.

4. De pendel naar de agglomeratie t.o.v. de in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking is in 1991 groter of gelijk aan 25 %.
5. De pendel naar de agglomeratie t.o.v. de woonforensen (in de gemeente wonende actieve beroepsbevolking die buiten hun eigen woongemeente werken) is in 1991 groter of gelijk aan 50 %.
6. De schoolpendel naar de agglomeratie t.o.v. de totale schoolbevolking is in 1991 groter of gelijk aan 20 %.
7. Het aandeel van de bebouwde oppervlakte in de gemeente t.o.v. de totale oppervlakte van de gemeente is in 1994 groter of gelijk aan 20 %

of

de evolutie van de bebouwde oppervlakte tussen 1980 en 1994 ($\text{beb.opp.1994} / \text{beb.opp.1980} \times 100$) is groter of gelijk aan 135 % voor de Waalse gemeenten en 150 % voor de Vlaamse gemeenten. Deze percentages komen overeen met de gewestelijke evoluties.

Elk criterium krijgt eenzelfde waarde en staat voor 1 punt indien er aan voldaan is. Om banlieuegemeente te zijn moet elke nieuwe gemeente minstens 5 punten hebben. Terwijl voor een gemeente die reeds tot de banlieue behoorde 4 punten volstaan om erbij te blijven. Alhoewel de banlieue in essentie het meest dynamische deel van het stadsgewest is, is het mogelijk dat een tijdelijke factor de demografische evolutie of functionele relaties met de centrale woonkern gestoord heeft. Een te strikte toepassing van de grenswaarden zou ertoe leiden dat een gemeente nu eens wel en dan weer niet in de banlieue opgenomen wordt. Ondanks deze bepaling bleek het toch noodzakelijk een aantal banlieuegemeenten niet meer alszo te weerhouden.

b. Analyse en evolutie 1981 - 1991 (Zie ook 3.3.)

De dynamiek van de stadsgewesten is tussen 1981 en 1991 beperkt geweest. Enerzijds wegens de economische evolutie en anderzijds omdat de woonfunctie zich, wegens de kostprijzen van de grond, over een steeds ruimere zone erbuiten, met name de forensenwoonzone, uitstrekt. Dit uit zich onder meer in het feit dat de bevolkingsgroei in deze gemeenten soms belangrijker is dan in de banlieuegemeenten.

In zijn geheel getuigen de stadsgewesten van weinig dynamiek, gezien het beperkt aantal

nieuwe gemeenten die zich bij de banlieue voegen. Er zijn zelfs een aantal gemeenten die niet langer tot de banlieue kunnen gerekend worden.

Hierbij zijn er drie opmerkingen. Ten eerste heeft de verminderde economische groei en lokaal zelfs de economische en demografische stilstand, ook in het nederzettingspatroon negatieve effecten. Ten tweede is de schaal van de vergrote gemeenten die we sinds de fusies van 1977 hanteren, zodanig dat het integreren van een nieuwe gemeente in de banlieue reeds wijst op een integratie van een vrij omvangrijk gebied. Tenslotte zijn het vooral de stadsgewesten waar de industriële tewerkstelling in grote bedrijven belangrijk was, die een zekere regressie vertonen.

In zijn geheel blijkt Brussel (+5 gemeenten) en de meeste Vlaamse stadsgewesten nog expansief te zijn. Gent (+2), Leuven (+2), Antwerpen (+2), Brugge (+1) en Hasselt/Genk (+1) groeien aan. Hierbij dient wel genoteerd te worden dat Antwerpen de gemeente Kruibeke, de arbeidersforensengemeente op de linkeroever van de Schelde, verliest.

De kleine stadsgewesten Mechelen, Oostende en Sint-Niklaas blijven stationair. In het Kortrijkse zet de polinucleaire structuur zich verder door, zodat twee gemeenten niet meer tot de banlieue behoren.

In Wallonië kennen Luik en Verviers nog een geringe aangroei met één gemeente. Namen en Bergen blijven stationair, het stadsgewest La Louvière wint en verliest een gemeente, terwijl de twee andere Henegouwse stadsgewesten een verlies kennen : Charleroi (-2 gemeenten) en Doornik (-1).

We merken dat een aantal stadsgewesten in elkaar overvloeien, namelijk Brussel - Leuven en Brussel - Mechelen, waarbij tussen deze stadsgewesten de as Brussel-Haacht opvalt. Tussenliggende gemeenten kunnen, alhoewel ze sterk verstedelijkt zijn, moeilijk eenduidig tot het Brussels, Mechelse of Leuvense stadsgewest gerekend worden. Ook de stadsgewesten Sint-Niklaas - Antwerpen, Brugge - Oostende, Bergen - La Louvière - Charleroi en Luik - Verviers vloeien in elkaar over.

Een aantal gemeenten in de banlieue staan dan ook onder invloed van twee kernsteden, waarvan een zo dominerend is dat ze statistisch tot dat stadsgewest toegekend kunnen worden. Dit is onder meer het geval bij Bertem en Huldenberg tussen Brussel en Leuven. Dit fenomeen

herhaalt zich dikwijls binnen de zogenaamde Vlaamse ruit, het centrale verstedelijkte gebied tussen Antwerpen, Gent, Brussel en Leuven. Mede wegens de bestaande functieverdeling kan trouwens de vraag gesteld worden of er zich geen bipolair stadsgewest Brussel - Leuven aan het ontwikkelen is, weliswaar met een grotere en een kleinere broer.

3.2.6. Forensenwoonzone - Stedelijk leefcomplex

a. Afbakeningsmethode

Het enige criterium voor de afbakening van de forensenwoonzone werd met een, ook internationaal gebruikte, grenswaarde van 15 % behouden zoals in voorgaande afbakeningen :

'Het aandeel van de pendel naar de agglomeratie t.o.v. de in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking was in 1991 minimum 15 %'.

De enige problemen die zich voordoen bij de afbakening van de forensenwoonzone zijn de dubbele pendelgerichtheid van sommige gemeenten met een overlapping van forensenwoonzones als gevolg. Wanneer het om gemeenten gaat die de centrale stad van een stadsgewest uitmaken, zoals Leuven, of die tot de banlieue van een ander stadsgewest behoren, zoals Bertem, heeft de staat van agglomeratie en banlieue uiteraard voorrang op het behoren tot een forensenwoonzone van een ander stadsgewest. De gemeenten die volgens het criterium tot twee forensenwoonzones behoren, worden op grond van het grootste percentage van de pendel naar een agglomeratie aan dat stadsgewest toegekend. Voor alle gemeenten waarbij dit gebeurde kwam de hoogste pendelwaarde overeen met de gerichtheid die er reeds in 1981 vastgesteld werd.

b. Het in elkaar groeien van de Belgische stadsgewesten

Tussen de stadsgewesten Sint-Niklaas en Antwerpen is Sint-Gillis-Waas voor 16,7 % op Antwerpen en voor 22,3 % op Sint-Niklaas gericht. Temse is voor 16,1 % op Antwerpen en juist 15 % op Sint-Niklaas gericht.

Tussen Brussel en Mechelen vertoont Keerbergen een pendelaandeel naar Brussel van 25,7 % en naar Mechelen van 15,7 %. Boortmeerbeek is voor 30,7 % op Brussel en voor 17,9 % op Mechelen gericht. Beide gemeenten horen aldus bij de forensenwoonzone van Brussel.

De meeste banlieuegemeenten van Leuven, zoals Herent, Bierbeek, Lubbeek, Holsbeek, Oud-Heverlee en Rotselaar, alsook Leuven zelf, voldoen ook aan het criterium om tot de forensenwoonzone van Brussel gerekend te worden. Ook van de regionale steden Aalst en Mechelen - zelf centrum van een stadsgewest - pendelt meer dan 15 % van de actieve beroepsbevolking naar Brussel.

Het in elkaar grijpende krachtveld van Brussel en Leuven wordt nogmaals geïllustreerd door het aandeel van de werkzame beroepsbevolking dat naar beide steden pendelt. Bertem, Huldenberg en Boutersem zijn respectievelijk voor 40 %, 36,8 % en 26,3 % op Brussel en voor 22,3 %, 10,6 % en 24,3 % op Leuven gericht.

Aan Waalse zijde is Pont-à-Celles (in 1981 nog banlieue van Charleroi) voor 29,3 % op Charleroi gericht en voor 17,8 % op Brussel.

Ook Eghezée heeft een dubbele gerichtheid, enerzijds naar Namen (23,4 %), waar het in 1981 reeds tot de forensenwoonzone behoorde en anderzijds naar Brussel (15,3 %).

Herve vertoont een dubbele gerichtheid op Luik (20,3 %) en op Verviers (19,6 %).

c. Analyse en evolutie 1981 - 1991 (Zie ook 3.3.)

De wijzigingen in de forensenwoonzone van **Brussel** tussen 1981 en 1991 zijn vrij complex. Bertem, Huldenberg, Pepingen en Edingen gaan over naar de banlieue, terwijl Begijnendijk, Kortnaken, Frasnés-les-Anvaing en Zinnik geen 15 % pendelaars naar Brussel meer hebben en daardoor gewoon wegvallen. Daarnaast wordt het stedelijk leefcomplex in Wallonië nog aangevuld met de banlieuegemeente Opzullik en de forensenwoonzones Elzele, Vloesberg, Seneffe, Hannuit, Lijsem, Wasseiges en in Vlaanderen met Gingelom en Glabbeek.

In 1991 behoren Heist o/d Berg, Puurs en Rijkvorsel niet meer tot de forensenwoonzone van **Antwerpen**. Essen en Wuustwezel zijn banlieuegemeenten geworden. Kruikeke onderging het tegengestelde lot en ging van de banlieue over tot de forensenwoonzone. Willebroek en Vorselaar hebben het stedelijk leefcomplex van Antwerpen vervoegd.

Het stedelijk leefcomplex van Gent en de bipool Hasselt/Genk werd uitgebreid met twee gemeenten. Voor **Gent** betekent dit een aanvulling met Eeklo en Moerbeke, terwijl Gavere en Zelzate van de forensenwoonzone overgingen naar de

banlieue. Voor **Hasselt/Genk** kwamen Borgloon en Maasmechelen erbij, terwijl Houthalen-Helchteren van de forensenwoonzone overging naar de banlieue.

Het **Kortrijkse** stedelijk leefcomplex onderging de verschuiving van de gemeenten Lendeledede en Zwevegem van de banlieue naar de forensenwoonzone. Bovendien groeide dit laatste gebied aan met Spiere-Helkijn.

Leuven, Brugge, Mechelen, Oostende en **Sint-Niklaas** behouden dezelfde gemeenten binnen hun stedelijk leefcomplex met enkel in Brugge en Leuven een verschuiving van een aantal gemeenten van de forensenwoonzone naar de banlieue. In het Brugse is dit het geval voor Damme, in Leuven voor Rotselaar en Tielt-Winge, terwijl Bekkevoort erbij komt.

Het stedelijk leefcomplex van **Luik** neemt uitbreiding met een aantal gemeenten. Stoumont, Berloz en Geer komen bij de forensenwoonzone, terwijl Remicourt banlieuegemeente wordt en Braives gewoon wegvalt. In Limburg zijn er nog twee gemeenten gericht op Luik, namelijk de twee gemeenten met taalfaciliteiten : Herstaple en Voeren. Zo men het aandeel berekent ten overstaan van de totale beroepsbevolking (met inbegrip van de werklozen en dienstplichtigen) bereikt men in geen van beide gemeenten nog de grenswaarde 15 %. In 1970 behoorde nog een groot deel van het zuidoosten van Limburg tot de forensenwoonzone van Luik. Sinds de negentiende eeuw was het immers een woongebied voor arbeiders van de Luikse mijnen en de metaalnijverheid. Het verdwijnen of herstructureren van deze activiteiten in Luik en de groeiende tewerkstelling in Limburg leidde tot een sterke afbouw van de pendel naar het Luikse.

Fontaine-l'Évêque en Pont-à-Celles zijn niet langer banlieuegemeenten van **Charleroi**, maar behoren nog wel tot de forensenwoonzone van deze stad. De minder gunstige economische toestand van Charleroi uit zich ook in het feit dat vier arbeidersforensengemeenten niet meer aan het pendelcriterium voldoen, namelijk Sambreville, Erquelinnes, Sivry-Rance en Sombrefe.

Het stedelijk leefcomplex van **La Louvière** wordt kleiner doordat Seneffe niet langer aan de norm van forensenwoonzone voldoet. Le Roeulx nog wel, maar behoort niet meer tot de banlieue, terwijl Chapelle-lez-Herlaimont zelfs aan de criteria van agglomeratiegemeente ging voldoen.

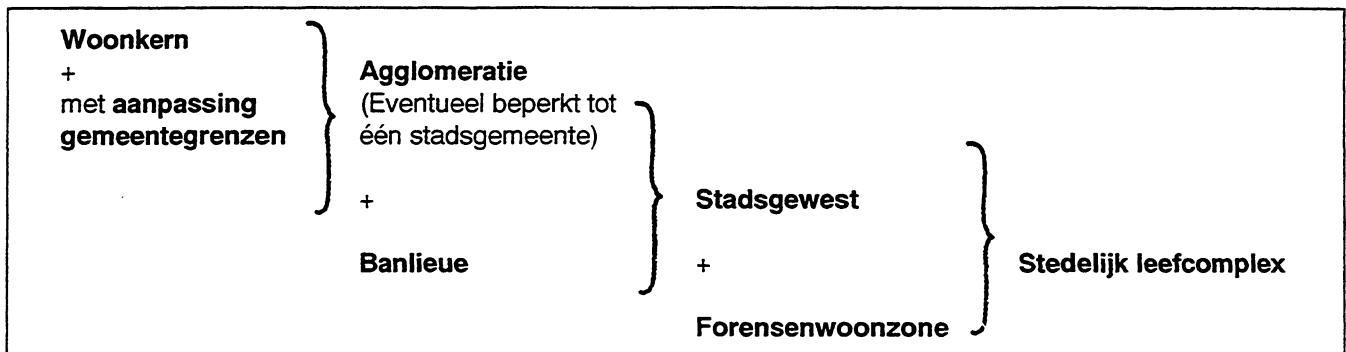

Ook het stedelijk leefcomplex van **Namen** wordt uitgebreid met de forensenwoongemeente Fernelmont.

Bergen, Doornik en Verviers behouden dezelfde gemeenten binnen hun stedelijk leefcomplex mits enkele interne verschuivingen binnen de zones van dit stedelijk leefcomplex. Bij Bergen evolueerde Dour van banlieuegemeente naar agglomeratie, bij Doornik is Pecq nog slechts forensenwoonzone in plaats van banlieue en bij Verviers gaat Jalhay over van forensenwoonzone naar banlieuegemeente.

De schaalvergroting en dus het samenvoegen van gemeenten in 1977, leidde ertoe dat een aantal van de minder grote agglomeraties nu administratief slechts één gemeente vormen. Gemeenten die de naam van de stedelijke eenheid dragen. Dit geldt in Vlaanderen concreet voor de agglomeratie Brugge, Leuven en Sint-Niklaas. In Wallonië geldt dit voor de agglomeraties Namen en Doornik.

Formeel betekent het dat ons schema van het stedelijk leefcomplex als volgt moet worden aangepast :

Schematische voorstelling van de criteria en drempelwaarden voor de afbakening van de Belgische stadsgewesten 1991.

Forensen- woonzone	Banlieue	Agglo- meratie	Woon- kern	Kernstad	Stadskern	Gewicht	Afbake- nings- eenheid	Afbakeningscriteria
					Terrein- opname			Concentratie handel en diensten
				>= 50		1	B	Bevolkingsdichtheid (inw./ha)
				< 85 %		1	B	% ééngezinshuizen voor een
				< 50 %		1	B	- regionale stad
				>= 30 %		2	B	- grote stad
				>= 10 %		1	B	% woningen gebouwd vóór 1945
								% woningen kleiner dan 45 m ²
			Terrein- opname				B	Aaneengesloten bebouwing
		Opera- ionali- sering aggl.					G	Aanpassing aan gemeentegrenzen: >= 50 % van de bevolking van de gemeente woont in de woonkern
	>= 115					1	G	Groei van de bevolking 1970-1991
	>= 100					1	G	Mediaaninkomen v/d gemeente t.o.v. mediaaninkomen v/h arrond.
	>= 40 %					1	G	Migratie vanuit de agglomeratie t.o.v. totale immigratie v/d gem.
	>= 25 %					1	G	Pendel naar de aggl. t.o.v. in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking
	>= 50 %					1	G	Pendel naar de aggl. t.o.v. de woonforensen
	>= 20 %					1	G	Woon-schoolverplaatsingen naar de aggl. t.o.v. totale schoolbevolking
	>= 20 % of >= 135 / 150 %					1	G	% bebouwde opp. t.o.v. de totale opp. in 1994 of evolutie 1980/1994 v/d bebouwde opp. in Wallonië / Vlaanderen
>= 15 %							G	Pendel naar de aggl. t.o.v. in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking

B = Buurt (Statistische sector) ; G = Gemeente.

3.3. EVOLUTIE IN DE SAMENSTELLING NAAR GEMEENTE VAN DE BELGISCHE STADSGEWESTEN EN HUN FORENSENWOONZONE

(+) wijst erop dat de gemeente erbij is gekomen.

A ← wijst erop dat de gemeente in de Agglomeratie werd opgenomen.

B ← wijst erop dat de vroegere forensenwoongemeente in de Banlieue werd opgenomen.

→ B wijst erop dat de vroegere agglomeratiegemeente nu tot de Banlieue behoort.

→ FW wijst erop dat de vroegere banlieuegemeente nu tot de Forensenwoonzone behoort.

STADSGEWEST ANTWERPEN

AGGLOMERATIE

Aartselaar, **Antwerpen**,
Boechout, Borsbeek,
Brasschaat, Edegem,
Hemiksem, Hove, Kapellen,
Mortsel, Schelle, Schoten
en Wommelgem (+).

BANLIEUE

Brecht, Essen (+),
Kalmthout, Kontich, Lint,
Niel, Ranst, Rumst,
Schildre, Stabroek,
Wijnegem, Wuustwezel (+),
Zandhoven, Zoersel en
Zwijndrecht.

Afgevallen :

Kruikebe → FW

A ← Wommelgem

FORENSENWOONZONE

Boom, Malle, Berlaar, Bornem,
Duffel, Lier, Nijlen, Willebroek (+),
Grobbendonk, Herenthout,
Vorselaar (+), Beveren, Kruikebe (+)
en Temse.

Afgevallen :

B ← Essen

B ← Wuustwezel

Heist o/d Berg

Puurs

Rijkevorsel

STADSGEWEST BRUGGE

AGGLOMERATIE

Brugge

BANLIEUE

Damme (+), Jabbeke,
Oostkamp en Zuienkerke.

FORENSENWOONZONE

Beernem, Blankenberge,
Zedelgem en Knokke-Heist.

Afgevallen :

B ← Damme

STADSGEWEST BRUSSEL

AGGLOMERATIE

Brussels Hoofdstedelijk Gewest
(Anderlecht, Oudergem, St-Ag.-
Berchem, **Brussel**, Etterbeek,
Evere, Vorst, Ganshoren,
Elsene, Jette, Koekelberg, St-
Jans-Molenbeek, St-Gillis, Sint-
Joost-ten-Node, Schaarbeek,
Ukkel, Watermaal-Bosvoorde,
St-Lambrechts-Woluwe en
St-Pieters-Woluwe)
Beersel, Dilbeek, Grimbergen,
Halle, Machelen, St-Pieters-
Leeuw, Vilvoorde, Zaventem,
Drogenbos, Kraainem, Linkebeek,
Sint-Genesius-Rode, Wemmel,
Wezembeek-Oppem, Tervuren,
Eigenbrakel, Waterloo.

BANLIEUE

Asse, Gooik, Hoeilaart,
Kampenhout, Meise, Overijse,
Steenokkerzeel, Ternat,
Pepingen (+), Zemst, Lennik,
Bertram (+), Huldenberg (+),
Kortenbeek,
Bevekom, Kasteelbrakel,
Chaumont-Gistoux, Grez-
Doiceau, Ittre, Terhulpen,
Nijvel, Rixensart, Tubeke,
Waver, Lasne, Ottignies-LLN,
Edingen (+), Opzullik (+).

FORENSENWOONZONE

Bever, Galmaarden, Herne,
Kapelle o/d Bos, Liedekerke,
Londerzeel, Merchtem, Opwijk,
Roosdaal, Affligem, Aarschot,
Boortmeerbeek, Boutersem,
Haacht, Hoegaarden,
Keerbergen, Landen, Tienen,
Tremelo, Linter,
Scherpenheuvel-Zichem,
Glabbeek (+),
Court-St-Etienne, Genepien,
Incourt, Geldenaken, Mont-St-
Guibert, Perwijs, Villers-la-
Ville, Chastre, Hélécine, Orp-
Jauche, Ramillies, Rebecq,
Walhain, Aalst, Denderleeuw,
Geraardsbergen, Haaltert,
Herzele, Lede, Ninove, Sint-
Lievens-Houtem, Zottegem,
Erpe-Mere, Buggenhout,
Dendermonde, Lebbeke,

Wichelen, Brakel, Lierde,
Zwalm, Ath, Brugelette,
Chièvres, Elzele (+),
Vloesberg (+), Seneffe (+),
's Gravenbrakel, Lessen,
Ecaussines, Hannuit (+),
Lijsem (+), Wasseiges (+),
Gingelom (+), Gembloux-sur-
Orne.

Afgevallen :
Begijnendijk
B ← Bertem,
B ← Huldenberg
Kortenaken
B ← Pepingen
B ← Edingen
B ← Opzullik
Frasnes-les-Anvaing
Zinnik

STADSGEWEST GENT

AGGLOMERATIE

Gent, Merelbeke en
Sint-Martens-Latem (+).

BANLIEUE

Zelzate (+), De Pinte,
Destelbergen, Evergem,
Gavere (+), Lochristi,
Lovendegem, Melle, Nazareth,
Wachtebeke.

Afgevallen :
A ← St-Martens-Latem

FORENSENWOONZONE

Laarne, Wetteren, Assenede,
Eeklo (+), Kaprijke, Aalter,
Deinze, Moerbeke (+), Nevele,
Oosterzele, Waarschoot,
Zomergem en Zingem.

Afgevallen :
B ← Gavere
B ← Zelzate

STADSGEWEST HASSELT/GENK

AGGLOMERATIE

Genk en Hasselt.

BANLIEUE

As, Diepenbeek, Opglabbeek,
Zonhoven, Zutendaal,
Houthalen-Helchteren (+),
Alken en Kortesseem.

FORENSENWOONZONE

Herk-de-stad, Lummen,
Nieuwerkerke, Heusden-Zolder,
Meeuwen-Gruitrode, Bilzen,
Borgloon (+), Hoeselt, Wellen
en Maasmechelen (+).

Afgevallen :
B ← Houthalen-Helchteren

STADSGEWEST KORTRIJK

AGGLOMERATIE

Harelbeke, **Kortrijk** en Kuurne.

BANLIEUE

Wevelgem.
Afgevallen :
Lendeledede → FW
Zwevegem → FW

FORENSENWOONZONE

Deerlijk, Lendeledede (+), Menen,
Zwevegem (+) en Spiere- Helkijn (+).

STADSGEWEST LEUVEN

AGGLOMERATIE

Leuven

BANLIEUE

Bierbeek, Herent, Holsbeek,
Lubbeek, Oud-Heverlee,
Rotselaar (+) en Tielt-Winge (+).

FORENSENWOONZONE

Bekkevoort (+).
Afgevallen :
B ← Rotselaar
B ← Tielt-Winge

STADSGEWEST MECHELEN

AGGLOMERATIE

Bonheiden en **Mechelen**

BANLIEUE

Sint-Katelijne-Waver.

FORENSENWOONZONE

Putte.

STADSGEWEST OOSTENDE

AGGLOMERATIE

Bredene (+) en **Oostende**

BANLIEUE

Oudenburg.
Afgevallen :
A ← *Bredene*

FORENSENWOONZONE

Gistel, Middelkerke en
De Haan.STADSGEWEST SINT-NIKLAAS

AGGLOMERATIE

Sint-Niklaas

BANLIEUE

Stekene.

FORENSENWOONZONE

Waasmunster en Sint-Gillis-Waas.

STADSGEWEST CHARLEROI

AGGLOMERATIE

Charleroi, Châtelet,
Courcelles, Farciennes en
Montigny-le-Tilleul.

BANLIEUE

Fleurus, Gerpinnes, Aiseau-
Presles, Les Bons Villers,
Thuin, Ham-sur-Heure-
Nalinnes en Walcourt.**Afgevallen :**
Fontaine-l'Evêque → FW
Pont-à-Celles → FW

FORENSENWOONZONE

Fontaine-l'Evêque (+), Pont-à-
Celles (+), Anderlues, Beaumont,
Lobbès, Merbes-le-Château,
Fosses-La-Ville, Mettet,
Cerfontaine en Florennes.**Afgevallen :**
Erquelines
Sambreville
Sivry-Rance
*Sombreffe*STADSGEWEST LA LOUVIERE

AGGLOMERATIE

Chapelle-lez-Herlaimont. (+),
Manage, **La Louvière** en
Morlanwelz.

BANLIEUE

-
Afgevallen :
Le Roeulx → FW

FORENSENWOONZONE

Le Roeulx (+) en Binche.
Afgevallen :
A ← *Chapelle-lez-Herlaimont*
*Seneffe*STADSGEWEST LUIK

AGGLOMERATIE

Engis, Ans, Beyne-Heusay,
Chaufontaine, Fléron, Herstal,
Liège, Oupeye, Saint-Nicolas,
Seraing, Soumagne, Grâce-
Holloigne en Flémalle.

BANLIEUE

Nandrin, Verlaine, Anthisnes,
Tinlot, Awans, Aywaille,
Bassenge, Dalhem, Esneux,
Juprelle, Sprimont, Wezet,
Blégnny, Neupré, Trooz, Olne,
Crisnée, Donceel, Fexhe-le-
Haut-Clocher, Remicourt (+)
en Saint-Georges-sur-Meuse.

FORENSENWOONZONE

Amay, Clavier, Ferrières,
Hamoir, Modave, Ouffet,
Villers-le-Bouillet, Wanze,
Comblain-au-Pont, Herve,
Stoumont (+), Berloz (+),
Geer (+), Oerle, Borgworm,
Faimès, Herstappe en Voeren.**Afgevallen :**
Braives
B ← *Remicourt*

STADSGEWEST BERGEN

AGGLOMERATIE

Boussu, Dour (+), Frameries,
Bergen, Quaregnon en
Colfontaine.

BANLIEUE

Jurbeke, Saint-Ghislain en
Quévy.
Afgevallen :
A ← Dour

FORENSENWOONZONE

Hensies, Lens, Quiévrain
en Honnelles.

STADSGEWEST NAMEN

AGGLOMERATIE

Namen.

BANLIEUE

Assesse, Floreffe,
Profondeville en La Bruyère.

FORENSENWOONZONE

Anhée, Andenne, Eghezée,
Gesves en Fernelmont (+).

STADSGEWEST DOORNIK

AGGLOMERATIE

Doornik.

BANLIEUE

Antoing, Rumes en
Brunehaut.
Afgevallen :
Pecq → FW

FORENSENWOONZONE

Celles en Pecq (+).

STADSGEWEST VERVIERS

AGGLOMERATIE

Dison, Pepinster en
Verviers.

BANLIEUE

Jalhay (+) en Theux.

FORENSENWOONZONE

Limbourg en Thimister -
Clermont.
Afgevallen :
B ← Jalhay

3.4. ENKELE KENGETALLEN

De 17 beschouwde stadsgewesten (in de tabellen gerangschikt volgens afnemende bevolking in het gehele stadsgewest op 1/3/1991), met elk minstens 80.000 inwoners, huisvesten samen meer dan de helft van de totale Belgische bevolking (5.652.917 of 56,7 %) op meer dan een vierde van de totale oppervlakte van het Rijk (8031 km²). (Tabel 1A - 1B) De gemiddelde dichtheid is er 704 inw./km².

De vijf grootste stadsgewesten die ieder meer dan 390.000 inwoners tellen (Brussel, Antwerpen, Luik, Gent en Charleroi) omvatten 40,1 % van de bevolking van België. Ze hebben in het totaal aantal inwoners van hun woonkernen, agglomeraties en banlieues respectievelijk 72,8 %, 70,8 % en 70,6 % van het totaal voor alle stadsgewesten per stadsgewestzone. De overige twaalf stadsgewesten tellen 'slechts' 16,6 % van de totale bevolking van het Rijk.

Ten opzichte van 1981 is er niet veel veranderd aan de spreiding van de Belgische bevolking over de stadsgewesten en de rest van de Belgische ruimte. Nog steeds woont een vijfde van de Belgische bevolking in de forensenwoonzones, op bijna een kwart van de oppervlakte. Meer dan drie vierde van de Belgische bevolking (76,6 %) woont aldus in een gemeente die deeluitmaakt van de stedelijke leefcomplexen, F.U.R. of M.L.A., op slechts de helft van de oppervlakte van het land, met een dichtheid van 499 inw./km². Dat betekent dat op de andere helft van de Belgische oppervlakte 23,4 % van de bevolking woont met een dichtheid van 154 inw./km². De stedelijke leefcomplexen van de vijf grootste stadsgewesten omvatten meer dan de helft (54,7 %) van de totale Belgische bevolking op een derde van de oppervlakte. Het Brusselse leefcomplex alleen telt een kwart van de bevolking van het Rijk op 14,5 % van de rijksoppervlakte. Grote wijzigingen in de verdeling zijn er tussen 1981 en 1991 niet geweest.

In de agglomeratie en de banlieue verhouden de bevolking en de oppervlakte zich niet in dezelfde mate ten opzichte van het geheel van het stadsgewest. (Tabel 2) Het aandeel van de bevolking

van het stadsgewest in de agglomeratie is groter dan het aandeel van de oppervlakte van de agglomeratie ten opzichte van het stadsgewest. In de banlieue is het omgekeerd. Een veel kleiner aandeel van de stadsgewestelijke bevolking woont er op een veel ruimer grondgebied. Bij de kleinere stadsgewesten treden er terzake nogal variaties op. De banlieues van Leuven en Hasselt/Genk omvatten relatief veel bewoners van het stadsgewest. Oostende, Bergen, Mechelen, Verviers en Sint-Niklaas hebben in de banlieue minder dan een vijfde van het bewonersaantal van het stadsgewest. Het aandeel van de oppervlakte van de banlieue in het stadsgewest is het grootste in Leuven (82,7 %), het kleinste in Kortrijk (24,6 %) en vervolgens in Mechelen (27,6 %).

Intrinsiek aan de agglomeratie is de grotere bevolkingsdichtheid (Tabel 3A), zoals ook in één van de vier criteria werd opgelegd : voor de statistische sectoren biedt de norm van minstens 50 inw./ha of 5000 inw./km² een pluspunt om tot de woonkern te behoren. De gemiddelde dichtheid in de agglomeratie is 1297 inw./km². In de banlieue (Tabel 3B) is dit slechts 289 inw./km². Over gans het stadsgewest (Tabel 3C) is de gemiddelde dichtheid 704 inw./km². Dit is te vergelijken met de gemiddelde bevolkingsdichtheid van het Rijk (327 inw./km²).

Brussel heeft in alle stadsgewestzones een grotere dichtheid dan het gemiddelde van alle stadsgewesten. De agglomeraties van Brussel (2308 inw./km²), Antwerpen (1723 inw./km²), Oostende (1593 inw./km²), Leuven (1502 inw./km²), Charleroi (1481 inw./km²) en Luik (1314 inw./km²) overtreffen de gemiddelde dichtheid van de agglomeraties (1297 inw./km²). De bevolkingsdichtheid in de banlieue is vooral groot in Kortrijk (788 inw./km²), Mechelen (506 inw./km²), Antwerpen (405 inw./km²) en Gent (401 inw./km²). Brussel, Sint-Niklaas, Hasselt/Genk en Leuven hebben een kleinere dichtheid, maar deze is toch groter dan het gemiddelde (289 inw./km²). De grootste bevolkingsdichtheid in het totale stadsgewest vinden we in La Louvière (1065 inw./km²), op de voet gevolgd door Brussel (1051 inw./km²) en Oosten-

de (1035 inw./km²). La Louvière omdat het stadsgewest uitsluitend uit agglomeratie bestaat, dus intrinsiek een dichtbevolkt gebied inhoudt, Brussel vooral door de omvangrijke en geconcentreerde urbanisatie van de 19e en 20ste eeuw en Oostende door een reeks fysische gegevens, zoals de aantrekking van de kustlijn voor bewoners, de smalle duingordel en de moeilijke bouwomstandigheden in de polders. De laagste bevolkingsdichtheid voor gans het stadsgewest doet zich voor in Doornik (280 inw./km²), gevolgd door Namen (334 inw./km²), Verviers (353 inw./km²) en Brugge (398 inw./km²).

De evolutie tussen 1981 - 1991 - 1995 : (Tabellen 3A - 3B - 3C - 3D - 3E)

In de tabellen in verband met de evolutie van de verschillende stadsgewestzones werden bewust de cijfers van 1970 achterwege gelaten. Bij de vergelijking van de stadsgewesten in hun ruimtelijke begrenzing van 1970 met deze van 1981 moet rekening worden gehouden met de gemeentelijke indeling vanaf 1977. Door de gemeentefusies is een vergelijking 1970-1981 vrij complex, zodat we om verwarring te vermijden enkel 1981, 1991 en 1995 naast elkaar zetten. Voor de cijfers van 1970 en de vergelijking met 1981 verwijzen we naar 'De Belgische stadsgewesten 1981' van S. Leemans, M. Pattyn, S. Rousseau en H. Van der Haegen (1989).

Tussen 1981 en 1991 is de bevolkingsevolutie op de eerste plaats toe te schrijven aan de wijziging in samenstelling van de verschillende stadsgewestzones en pas op de tweede plaats aan de evolutie van het bevolkingscijfer per gemeente. De grenswijzigingen zijn enkel rond Antwerpen (nog fusies in 1983) nog van belang. Tussen 1991 en 1995 speelt enkel de bevolkingsevolutie van de bijbehorende gemeenten een rol.

De bevolkingsevolutie in 'het stadsgewest' wijst vooral in de centrale delen op een eerder stationaire bevolking. De banlieues en forensenwoonzones kennen een iets dynamischer bevolkingsverloop, doch zeker niet sterker dan de bevolkingsevolutie van het Rijk (van 9.848.647 personen in 1981 naar 9.978.681 personen in 1991, dus een index 1,01). De stadsgewesten en stedelijke leef-

complexen komen zeker niet naar voor als de gebieden met een sterkere, doch ook niet met een zwakkere bevolkingsgroei als in de rest van het land. Waar er grotere schommelingen optreden zijn deze eerder het gevolg van de integratie van een gemeente in de agglomeratie (zoals in Oostende en La Louvière) of van een wijziging in de samenstelling van de banlieue of de forensenwoonzone.

De tewerkstelling : (Tabellen 4A - 4B en 5)

De tewerkstelling kan op twee manieren bekeken worden. Enerzijds vanuit de stadsgewesten (hetzij de agglomeraties of de banlieuegemeenten) als woonplaats, de beroepsbevolking omvattend die in de samenstellende gemeenten wonen (de actieve woonbevolking). Anderzijds vanuit het stadsgewest als plaats van tewerkstelling, dus gemeenten waar de mensen, die eventueel elders wonen, worden tewerkgesteld (de werkbevolking). De totale beroepsbevolking is bovendien op te splitsen in de werkende beroepsbevolking (naar woonplaats en naar werkplaats) en de niet-werkende beroepsbevolking (naar woonplaats).

De relatie tussen de werkbevolking en de woonbevolking kan op verschillende manieren benaderd worden. Men kan enerzijds de werkbevolking stellen ten opzichte van de effectief werkende woonbevolking. Dit betekent dat men 'de sterken', namelijk diegenen die een plaats op de arbeidsmarkt veroverd hebben, met elkaar vergelijkt. (Tabel 4A en 4B - voorlaatste kolom)

Een andere mogelijkheid die gehanteerd wordt, onder meer in de publicatie van de Volkstellingen 1970 en 1981, is de werkbevolking vergelijken met de ter plaatse wonende totale beroepsbevolking (de zogenaamde actieve woonbevolking), die zowel de werkende, als de niet-werkende woonbevolking (dienstplichtigen, maar vooral de werklozen) omvat. Dit wil zeggen dat men in feite de ter plaatse werkzame beroepsbevolking (werkbevolking) vergelijkt met een potentiële beroepsbevolking die ter plaatse woont.

De **tewerkstellingscoëfficiënt of werkgelegenheidscoëfficiënt** is per definitie deze tweede verhouding. Deze coëfficiënt geeft aan in welke mate

elk stadsgewest (agglomeratie of banlieue) wel of niet netto arbeidskrachten aantrekt en aldus een positieve of negatieve arbeidsbalans vertoont. (Tabel 4A en 4B - laatste kolom)

We menen echter dat de eerste vergelijking zinvoller is, al was het maar omdat langs twee kanten van de breuk gelijke groepen, dit wil zeggen werkende beroepsbevolking, met elkaar worden vergeleken.

Wat de agglomeraties betreft (Tabel 4A), vertonen Hasselt/Genk, Brussel en Leuven duidelijk een tewerkstellingsoverschot of positieve arbeidsbalans. Ook de andere grote steden Gent, Antwerpen, Luik en in mindere mate Charleroi hebben een overschot aan tewerkstelling. Voor de regionale steden Brugge, Namen en Kortrijk geldt hetzelfde. De andere 'regionaalstedelijke' agglomeraties bieden niet voldoende tewerkstelling. Wat de stadsgewesten in hun geheel betreft (Tabel 4B) zijn het deze van de grote steden Brussel, Antwerpen en Gent, en de regionale steden Hasselt/Genk, Brugge en Kortrijk die nog een netto positieve arbeidsbalans hebben. De Waalse grote stadsgewesten Luik en Charleroi en de nog niet voorgenoemde stadsgewesten hebben een netto negatieve arbeidsbalans. Dit betekent dat in al deze stadsgewesten een grotere werkzame beroepsbevolking woont dan dat er werkt. Voor een belangrijk deel, en vooral bij stadsgewesten zoals Leuven en Mechelen, is dit een gevolg van de tewerkstelling in het Brusselse als deel van de grote mobiliteit op de arbeidsmarkt. Brengen we de niet-werkende beroepsbevolking in rekening (Tabel 4B - laatste kolom), dan heeft enkel Brussel een positieve arbeidsbalans.

In de agglomeraties (Tabel 5A) van de vijf grootste stadsgewesten samen (Brussel, Antwerpen, Luik, Gent en Charleroi) werkt bijna drie vierde (74,0 %) van de totale werkbevolking van de stadsgewesten. De Brusselse agglomeratie spant hierbij de kroon met 37,1 % van de tewerkstelling in de Belgische stadsgewesten, 20,6 % van de totale Belgische tewerkstelling. Het geheel van de agglomeraties van de stadsgewesten geven werk aan 55,5 % van de totale werkzame beroepsbevolking van het Rijk.

De vijf grootste stadsgewesten als geheel (Tabel 5C) staan in voor 73,7 % van de totaal werkende beroepsbevolking binnen alle stadsgewesten (36,3 % in Brussel) en 47,6 % binnen het Rijk (23,4 % in Brussel). Enkel de vijf grote stadsgewesten tellen meer dan 100.000 arbeidskrachten als totale werkbevolking. Het stadsgewest Hasselt/Genk benadert dit met een totale werkbevolking van 96.921 personen. Het stadsgewest Doornik heeft de kleinste tewerkstelling (26.854). In de stadsgewesten is 64,6 % van de totale werkbevolking van België werkzaam.

De tewerkstelling volgens de grote socio-economische klassen (Tabellen 5A - 5B - 5C - 5D) :

De tewerkstelling geordend naar socio-economische groepen vertoont in de agglomeraties en in iets mindere mate in het geheel van de stadsgewesten een afwijkend patroon met de tewerkstelling in de rest van het land. Concreet blijken er in de agglomeraties en stadsgewesten een geringer aandeel arbeidskrachten tewerkgesteld te zijn als zelfstandige en als werkgever, uiteraard ook als landbouwer (in de groep 'andere' begrepen), terwijl het aandeel tewerkgestelden in de vrije beroepen en als kaderpersoneel en in mindere mate in de openbare sector duidelijk groter is in de agglomeraties en in de stadsgewesten. De groep werkenden in de privé-sector stemt globaal overeen met het rijksgemiddelde.

Binnen de stadsgewesten en agglomeraties blijken er echter grote verschillen te bestaan, waarvan we er slechts een paar vermelden. In de totale werkende beroepsbevolking (Tabellen 5B en 5D) scoort Leuven voor de tewerkstelling als vrij beroep en kaderpersoneel het hoogst (respectievelijk 32 % en 29 % voor de agglomeratie en het stadsgewest), Brussel volgt met 25,5 % en 24,8 %, en als derde treedt Namen op met 22 % en 20,9 %. De laagste waarden worden bereikt in Oostende met 15,7 % en 15,2 %. Maar ook steden zoals Antwerpen en Charleroi scoren niet hoog met ongeveer 17 % voor beide gemeenten in agglomeratie en stadsgewest.

Wanneer we kijken naar de overige tewerkstelling in de openbare sector, is de koploper, wat de agglomeraties betreft, Namen met 32,8 %, gevolgd

door Bergen met 32 %, terwijl Brussel slechts 23,3 % bereikt en de laagste waarden voorkomen in Kortrijk (18,3 %), Sint-Niklaas (18,7 %) en Antwerpen (19,3 %).

Wat de overige tewerkstelling in de privé-sector betreft in de agglomeraties staat Antwerpen aan

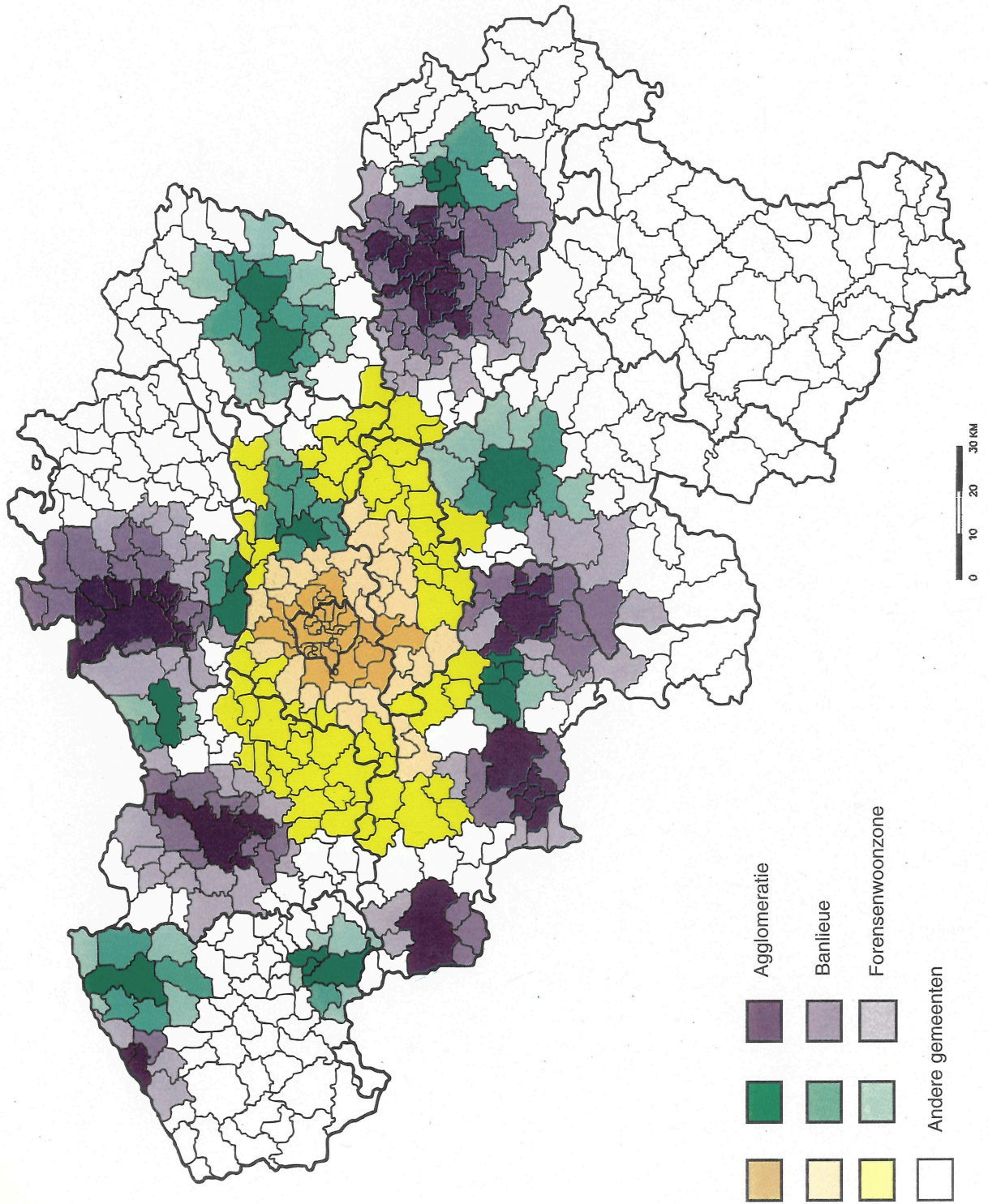
de top met 53,3 %, gevolgd door Hasselt/Genk (51,9 %), Kortrijk (51,1 %) en Sint-Niklaas (50,4 %). De laagste waarden worden bereikt in Namen (35,2 %) en Bergen (35,7 %). In de stadsgewesten worden globaal dezelfde verhoudingen genoteerd.

BIBLIOGRAFIE

- Pattyn M., Van der Haegen H., *De Belgische stadsgewesten*, in Statistische Studiën 1979 / 56, N.I.S., pp. 3-18 en Statistisch Tijdschrift 1979 / 3, pp. 235-249.
- Pattyn M., Van der Haegen H., *Les régions urbaines belges*, in Etudes Statistiques 1979 / 56, I.N.S., p. 3-18 en Bulletin de Statistiques 1979 / 3, p. 235-249.
- Pattyn M., Van der Haegen H., *An operationalization of the Concept of City Region in West-European Perspective : The Belgian City Regions*, in Tijdschrift voor Sociaal en Economische Geografie 1980 / 2, p. 70-77.
- Van der Haegen H., *Het stadsgewest : begripsverduidelijking, exemplarische toelichting en regionaal overzicht*, in De Aardrijkskunde 1980 / 3, pp. 227-256.
- Cardyn C., Pattyn M., Van der Haegen H., *The Belgian Settlement System*, in Acta Geographica Lovaniensia Vol. 22, K.U.Leuven, 1982, p. 251-363.
- Pattyn M., Van der Haegen H., *Die belgischen Stadsgewesten, in Studien zur Abgrenzung von Agglomerationen in Europa*, in Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Beiträge , Band 58, 1982, S. 41.
- Leemans S., *Een vernieuwde afbakening van de stadsgewesten in Vlaanderen en Brabant, Stedelijke dynamiek sinds 1970*, eindverhandeling Geografie K.U.Leuven, 1987.
- Leemans S., Pattyn M., Rousseau S., Van der Haegen H., *De Belgische stadsgewesten 1981*, in Statistische Studiën 1989, pp. 5-25.
- Leemans S., Pattyn M., Rousseau S., Van der Haegen H., *Les régions urbaines belges 1981*, in Etudes Statistiques 1989, p. 5-25.
- Pattyn M., Rousseau S., Van der Haegen H., *Een vernieuwde kijk op de Belgische stadsgewesten 1981*, in De Aardrijkskunde 1990 / 1, pp. 5-34.
- Meert H., Van der Haegen H., *Structuurplan Vlaanderen, Deelrapport 2 : Functioneel ruimtelijke structuur, Deel 3*, juni 1993.

STADSGEWESTEN - 1991

Tabel 1 A:

STADSGEWEST EN HET STEDELIJK LEEFCOMPLEX EN HUN SAMENSTELLELENDE DELEN

Bevolking en oppervlakte: absolute cijfers 1991

Stadsgewest	Woonkern (*)		Agglomeratie (**)		Banlieue (**)		Stadsgewest (**)		Forensen-woonzone (**)		Stedelijk leefcomplex (**)	
	bevolking	opp (km ²)	bevolking	opp (km ²)	bevolking	opp (km ²)	bevolking	opp (km ²)	bevolking	opp (km ²)	bevolking	opp (km ²)
Brussel	1267838	324,0	1323688	573,5	372182	1040,4	1695870	1613,9	854627	2800,5	2550497	4414,4
Antwerpen	648247	236,7	678435	393,8	221453	547,1	899888	940,9	248406	571,6	1148294	1512,5
Lulk	453322	291,0	482155	366,9	142009	688,2	624164	1055,1	97301	705,9	721465	1761,0
Gent	231439	110,4	258794	207,1	132067	329,4	390861	536,5	166604	594,6	557465	1131,1
Charleroi	286241	185,8	294390	198,8	95673	416,2	390063	615,0	92922	653,5	482985	1268,5
Subtotaal	2887087	1147,9	3037462	1740,1	963384	3021,3	400846	4761,4	1459860	5326,1	5460706	10087,5
Bergen	173000	149,5	192115	250,5	37698	193,2	229813	443,7	22472	140,3	252285	584,0
Hasselt/Genk	111300	71,2	127950	190,1	99757	299,9	227707	490,0	156157	523,2	383864	1013,2
Leuven	76934	33,6	85018	56,6	78393	270,0	163411	326,6	5412	37,2	168823	363,8
Brugge	105402	40,6	117063	138,4	46003	271,8	163066	410,2	82861	205,9	245927	616,1
Kortrijk	102096	52,1	114587	119,2	30566	38,8	145153	158,0	74254	137,1	219407	295,1
Namen	89772	95,1	103443	175,7	28921	220,4	132364	396,1	52299	385,2	184663	781,3
La Louvière	119835	102,3	130126	122,2	-	-	130126	122,2	40681	103,5	170807	225,7
Mechelen	72052	27,1	88204	94,5	18266	36,1	106470	130,6	14738	35,0	121208	165,6
Verviers	73015	52,3	76399	71,9	16377	191,1	92776	263,0	9625	53,3	102401	316,3
Oostende	72657	22,3	80927	50,8	8307	35,4	89234	86,2	35750	160,1	124984	246,3
Doornik	41633	35,6	67732	213,8	20369	101,0	88101	314,8	10538	100,0	98639	414,8
St.-Niklaas	43606	16,9	68203	83,8	15647	44,8	83850	128,6	25599	86,9	109449	215,5
Totaal	3968389	1846,5	4289229	3307,6	1363688	4723,8	5652917	8031,4	1990246	7293,8	7643163	15325,2

Bevolking van het Rijk: 9978681

Oppervlakte van het Rijk: 30527,92 km²

(*) : statistische sector als basisseenheid

(**) : gemeente als basisseenheid; de agglomeratie omvat 1 gemeente in Brugge, Leuven, St.-Niklaas, Namen en Doornik.

Tabel 1 B :

STADSGEWEST EN HET STEDELIJK LEEFCOMPLEX EN HUN SAMENSTELLELENDE DELEN

Bevolking en oppervlakte: procentueel van het Rijk

Stadsgewest	Woonkern		Agglomeratie		Banlieue		Stadsgewest		Forensenwoonzone		Stedelijk leefcomplex	
	Bevolking	Opp. (km ²)	Bevolking	Opp. (km ²)	Bevolking	Opp. (km ²)	Bevolking	Opp. (km ²)	Bevolking	Opp. (km ²)	Bevolking	Opp. (km ²)
Brussel	12,71	1,06	13,26	1,88	3,73	3,41	16,99	5,29	8,56	9,17	25,56	14,46
Antwerpen	6,50	0,78	6,80	1,29	2,22	1,79	9,02	3,08	2,49	1,87	11,51	4,95
Luik	4,54	0,95	4,83	1,20	1,42	2,25	6,25	3,45	0,98	2,31	7,23	5,76
Gent	2,32	0,36	2,59	0,68	1,32	1,08	3,92	1,76	1,67	1,95	5,59	3,71
Charleroi	2,87	0,61	2,95	0,65	0,96	1,36	3,91	2,01	0,93	2,14	4,84	4,15
Subtotaal	28,93	3,76	30,44	5,70	9,65	9,90	40,09	15,60	14,63	17,45	54,72	33,04
Bergen	1,73	0,49	1,92	0,82	0,38	0,63	2,30	1,45	0,23	0,46	2,53	1,91
Hasselt/Genk	1,12	0,23	1,28	0,62	1,00	0,98	2,28	1,60	1,56	1,71	3,85	3,31
Leuven	0,77	0,11	0,85	0,19	0,79	0,88	1,64	1,07	0,05	0,12	1,69	1,19
Brugge	1,06	0,13	1,17	0,45	0,46	0,89	1,63	1,34	0,83	0,67	2,46	2,01
Kortrijk	1,02	0,17	1,15	0,39	0,31	0,13	1,46	0,52	0,74	0,45	2,20	0,97
Namen	0,90	0,31	1,04	0,58	0,29	0,72	1,33	1,30	0,52	1,26	1,85	2,56
La Louvière	1,20	0,34	1,30	0,40	-	-	1,30	0,40	0,41	0,34	1,71	0,74
Mechelen	0,72	0,09	0,88	0,31	0,18	0,12	1,06	0,43	0,15	0,11	1,21	0,54
Verviers	0,73	0,17	0,77	0,24	0,16	0,63	0,93	0,87	0,10	0,17	1,03	1,04
Oostende	0,73	0,07	0,81	0,17	0,08	0,12	0,89	0,29	0,36	0,52	1,25	0,81
Doornik	0,42	0,12	0,68	0,70	0,20	0,33	0,88	1,03	0,11	0,33	0,99	1,36
St.-Niklaas	0,44	0,06	0,68	0,27	0,16	0,15	0,84	0,42	0,26	0,28	1,10	0,70
Totaal	39,77	6,05	42,98	10,83	13,67	15,47	56,65	26,31	19,95	23,89	76,59	50,20
Rijk	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabel 2 :

AANDEEL VAN DE SAMENSTELLEDE DELEN VAN HET STADSGEWEST EN HET STEDELIJK LEEFCOMPLEX

Stadsgewest	Bevolking						Oppervlakte (km ²)			
	Woonkern t.o.v. aggl.	Woonkern t.o.v. stads- gewest	Aggl. t.o.v. stadsgewest	Banlieue t.o.v. stadsgewest	Stadsgewest t.o.v. sted. leefcomplex	Woonkern t.o.v. aggl.	Woonkern t.o.v. stads- gewest	Aggl. t.o.v. stadsgewest	Banlieue t.o.v. stadsgewest	Stadsgewest t.o.v. sted. leefcomplex
Brussel	95,78	74,76	78,05	21,95	66,49	56,50	20,08	35,54	64,46	36,56
Antwerpen	95,55	72,04	75,39	24,61	78,37	60,11	25,16	41,85	58,15	62,21
Luik	94,02	72,63	77,25	22,75	86,51	79,31	27,58	34,77	65,23	59,91
Gent	89,43	59,21	66,21	33,79	70,11	53,31	20,58	38,60	61,40	47,43
Charleroi	97,23	73,38	75,47	24,53	80,76	93,46	30,21	32,33	67,67	48,48
Bergen	90,05	75,28	83,60	16,40	91,09	59,68	33,69	56,46	43,54	75,98
Hasselt/Genk	86,99	48,88	56,19	43,81	59,32	37,45	14,53	38,80	61,20	48,36
Leuven	90,49	47,08	52,03	47,97	96,79	59,36	10,29	17,33	82,67	89,77
Brugge	90,04	64,64	71,79	28,21	66,31	29,34	9,90	33,74	66,26	66,58
Kortrijk	89,10	70,34	78,94	21,06	66,16	43,71	32,97	75,44	24,56	53,54
Namen	86,78	67,82	78,15	21,85	71,68	54,13	24,01	44,36	55,64	50,70
La Louvière	92,09	92,09	100,00	-	76,18	83,72	83,72	100,00	-	54,14
Mechelen	81,69	67,67	82,84	17,16	87,84	28,68	20,75	72,36	27,64	78,86
Verviers	95,57	78,70	82,35	17,65	90,60	72,74	19,89	27,34	72,66	83,15
Oostende	89,78	81,42	90,69	9,31	71,40	43,90	25,87	58,93	41,07	35,00
Doornik	61,47	47,26	76,88	23,12	89,32	16,65	11,31	67,92	32,08	75,89
St.-Niklaas	63,94	52,00	81,34	18,66	76,61	20,17	13,14	65,16	34,84	59,68

Tabel 3A :

AGGLOMERATIES (*): evolutie 1981 - 1991 - 1995 en bevolkingsdichtheid

Stadsgewest	Bevolking				Evolutie - Index 1981-1991	Oppervlakte		Evolutie - Index 1981-1991	Bevolkings- dichtheid 1991 Inw./ha
	1981 (**)	1991	1995	1981 (km ²)		1991 (km ²)			
Brussel	1353005	1323688	1328216	574	0,98	574	1,00	23,081	
Antwerpen	685323	678435	674150	381	0,99	381	1,03	17,228	
Luik	506422	482155	482811	368	0,95	368	1,00	13,141	
Gent	259029	258794	256532	193	1,00	193	1,07	12,496	
Charleroi	312537	294390	294493	199	0,94	199	1,00	14,808	
Subtotaal	3116316	3037462	3036202	1715	0,97	1715	1,02	17,46	
Bergen	180231	192115	192076	218	1,07	218	1,15	7,669	
Hasselt/Genk	126115	127950	129482	190	1,01	190	1,00	6,731	
Leuven	85076	85018	87165	57	1,00	57	1,00	15,021	
Brugge	118020	117063	116273	128	0,99	128	1,08	8,458	
Kortrijk	113685	114587	115147	119	1,01	119	1,00	9,613	
Namen	102321	103443	105014	176	1,01	176	1,00	5,887	
La Louvière	116024	130126	131332	104	1,12	104	1,18	10,649	
Mechelen	89467	88204	89005	95	0,99	95	1,00	9,334	
Verviers	78616	76399	77351	72	0,97	72	1,00	10,626	
Oostende	68915	80927	81883	38	1,17	38	1,34	15,931	
Doornik	67906	67732	68086	214	1,00	214	1,00	3,168	
St.-Niklaas	67992	68203	68397	84	1,00	84	1,00	8,139	
Totaal	4330684	4289229	4297413	3210	0,99	3210	1,03	12,968	

Bevolking van het Rijk in 1991: 9978681

Oppervlakte van het Rijk in 1991: 30527,92 km²Bevolkingsdichtheid in 1991: 327 inw./km²

(*): in 1991 slechts 1 gemeente omvattend in Brugge, Leuven, St.-Niklaas, Namen en Doornik.
(**): verandering in oppervlakte van Brugge.

i: gewijzigd in samenstelling ten opzichte van de afbakening van 1981 (zie 3.3).
1 inw. / ha = 100 inw. / km²

Tabel 3B :

BANLIEUES: evolutie 1981 - 1991 - 1995 en bevolkingsdichtheid

Stadsgewest	Bevolking				Oppervlakte			Bevolkingsdichtheid 1991 inw./ha
	1981	1991 (*)	1995	Evolutie - index 1981-1991	1981 (km ²)	1991 (km ²)	Evolutie - Index 1981-1991	
Brussel	306651	372182	386768	1,21	827	1040	1,26	3,577
Antwerpen	196700	221453	231700	1,13	457	547	1,20	4,048
Luik	126811	142009	146625	1,12	666	688	1,03	2,063
Gent	111998	132067	135301	1,18	298	329	1,11	4,009
Charleroi	126664	95673	97490	0,76	500	416	0,83	2,299
Subtotaal	868824	963384	997884	1,11	2748	3021	1,10	3,189
Bergen	54506	37698	38359	0,69	226	193	0,85	1,951
Hasselt/Genk	66341	99757	103774	1,50	222	300	1,35	3,326
Leuven	50626	78393	82341	1,55	188	270	1,44	2,903
Brugge	32731	46003	47604	1,41	182	272	1,49	1,693
Kortrijk	57296	30566	31042	0,53	115	39	0,34	7,878
Namen	26494	28921	30232	1,09	220	220	1,00	1,312
La Louvière	7754	-	-	-	42	-	-	-
Mechelen	17430	18266	18611	1,05	36	36	1,00	5,060
Verviers	9167	16377	17245	1,79	89	191	2,15	0,857
Oostende	18676	8307	8585	0,44	48	35	0,74	2,347
Doornik	26098	20369	20311	0,78	134	101	0,75	2,017
St.-Niklaas	14125	15647	16443	1,11	45	45	1,00	3,493
Totaal	1250068	1363688	1412431	1,09	4295	4722	1,10	2,887

Bevolking van het Rijk in 1991: 9978681

Oppervlakte van het Rijk in 1991: 30527,92 km²Bevolkingsdichtheid in 1991: 327 inw./km²

(*): Met uitzondering van de stadsgewesten Namen, Mechelen en St.-Niklaas, zijn alle banlieues tussen 1981 en 1991 van samenstelling veranderd (zie 3.3).

1 inw. / ha = 100 inw. / km²

Tabel 3C :

STADSGEWESTEN: evolutie 1981 - 1991 - 1995 en bevolkingsdichtheid

Stadsgewest	Bevolking				Evolutie - Index 1981-1991		Oppervlakte		Evolutie - Index 1981-1991	Bevolkingsdichtheid 1991 (inw./ha)
	1981	1991	1995	1991	1981 (km ²)	1991 (km ²)				
Brussel	1659656	I 1695870	1714984		1401	1614		1,15	10,508	
Antwerpen	882023	I 899888	905850		838	941		1,12	9,564	
Luik	633233	I 624164	629436		1034	1055		1,02	5,916	
Gent	371027	I 390861	391833		491	536		1,09	7,285	
Charleroi	439201	I 390063	391983		699	615		0,88	6,342	
Subtotaal	3985140	4000846	4034086		4463	4761		1,07	8,403	
Bergen	234737	229813	230435		444	444		1,00	5,179	
Hasselt/Genk	192456	I 227707	233256		412	490		1,19	4,647	
Leuven	135702	I 163411	169506		245	327		1,33	5,003	
Brugge	150751	I 163066	163877		310	410		1,32	3,975	
Kortrijk	170981	I 145153	146189		234	158		0,68	9,187	
Namen	128815	132364	135246		396	396		1,00	3,342	
La Louvière	123778	I 130126	131332		146	122		0,84	10,649	
Mechelen	106897	106470	107616		131	131		1,00	8,152	
Verviers	87783	I 92776	94596		161	263		1,63	3,528	
Oostende	87591	89234	90468		86	86		1,00	10,352	
Doornik	94004	I 88101	88397		348	315		0,90	2,799	
St.-Niklaas	82117	83850	84840		129	129		1,00	6,520	
Totaal	5580752	5652917	5709844		7505	8032		1,07	7,038	

Bevolking van het Rijk in 1991: 9978681

Oppervlakte van het Rijk in 1991: 30527,92 km²Bevolkingsdichtheid in 1991: 327 inw./km²

I: gewijzigd in samenstelling tussen 1981 en 1991 (zie 3.3).

1 inw. / ha = 100 inw. / km²

Tabel 3D :

FORENSENWOONZONES: evolutie 1981 - 1991 - 1995 en bevolkingsdichtheid

Stadsgewest	Bevolking				Oppervlakte			Bevolkings- dichtheid 1991 (Inw./ha)
	1981	1991 (*)	1995	Evolutie - Index 1981-1991	1981 (km ²)	1991 (km ²)	Evolutie - Index 1981-1991	
Brussel	878765	854627	874079	0,97	2963	2801	0,95	3,052
Antwerpen	256858	248406	254669	0,97	786	572	0,73	4,346
Luik	94271	97301	99530	1,03	626	706	1,13	1,378
Gent	161812	166604	169338	1,03	572	595	1,04	2,802
Charleroi	106737	92922	94340	0,87	756	653	0,86	1,422
Subtotaal	1498443	1459860	1491956	0,97	5703	5326	0,93	2,741
Bergen	22497	22472	22437	1,00	140	140	1,00	1,602
Hasselt/Genk	130694	156157	161055	1,19	476	523	1,10	2,985
Leuven	19329	5412	5462	0,28	82	37	0,45	1,455
Brugge	86305	82861	85172	0,96	296	206	0,70	4,024
Kortrijk	44334	74254	74308	0,67	50	137	2,74	5,416
Namen	43825	52299	53758	1,19	319	385	1,21	1,358
La Louvière	57594	40681	40577	0,71	141	104	0,73	3,931
Mechelen	14017	14738	15102	1,05	35	35	1,00	4,211
Verviers	14286	9625	9987	0,67	161	53	0,33	1,806
Oostende	32354	35750	37476	1,10	142	160	1,13	2,233
Doornik	5511	10538	10583	1,91	67	100	1,49	1,054
St.-Niklaas	23920	25599	26595	1,07	87	87	1,00	2,946
Totaal	1993109	1990246	2034468	1,00	7699	7294	0,95	2,729

Bevolking van het Rijk in 1991: 9978681

Opp. van het Rijk in 1991: 30527,92 km²Bevolkingsdichtheid in 1991 : 327 inw./km²

(*): Met uitzondering van de stadsgewesten Mechelen, Oostende, St.-Niklaas en Bergen is de samenstelling van alle forensenwoonzones tussen 1981 en 1991 gewijzigd (zie 3.3).
1 inw. / ha = 100 inw. / km²

Tabel 3E :

STEDELIJKE LEEFCOMPLEXEN : evolutie 1981 - 1991 - 1995 en bevolkingsdichtheid

Stadsgewest	Bevolking						Oppervlakte 1991 (km ²)	Bevolkings- dichtheid 1991 Inw./ha
	1981	1991	1995	Evolutie - Index				
				1981-1991	1991-1995			
Brussel	2538421	I 2550497	2589063	1,00	1,02	4414,4	5,778	
Antwerpen	1138881	I 1148294	1160519	1,01	1,01	1512,5	7,592	
Luik	727504	I 721465	728966	0,99	1,01	1761,0	4,097	
Gent	532839	I 557465	561171	1,05	1,01	1131,1	4,929	
Charleroi	545938	I 482985	486323	0,88	1,01	1268,5	3,808	
Subtotaal	5483583	5460706	5526042	1,00	1,01	10087,5	5,413	
Bergen	257234	252285	252872	0,98	1,00	584,0	4,320	
Hasselt/Genk	323150	I 383864	394311	1,19	1,03	1013,2	3,789	
Leuven	155031	168823	174968	1,09	1,04	363,8	4,641	
Brugge	237056	245927	249049	1,04	1,01	616,1	3,992	
Kontrijk	215315	I 219407	220497	1,02	1,00	295,1	7,435	
Namen	172640	I 184663	189004	1,07	1,02	781,3	2,364	
La Louvière	181372	I 170807	171909	0,94	1,01	225,7	7,568	
Mechelen	120914	121208	122718	1,00	1,01	165,6	7,319	
Verviers	102069	102401	104583	1,00	1,02	316,3	3,237	
Oostende	119945	124984	127944	1,04	1,02	246,3	5,074	
Doornik	99515	98639	98980	0,99	1,00	414,8	2,378	
St.-Niklaas	106037	109449	111435	1,03	1,02	215,5	5,079	
Totaal	7573861	7643163	7744312	1,01	1,01	15325,2	4,987	

Bevolking van het Rijk in 1991: 9978681

Opp. van het Rijk in 1991: 30527,92 km²Bevolkingsdichtheid in 1991: 327 inw./km²

I: gewijzigde samenstelling tussen 1981 en 1991 (zie 3.3).

1 inw. / ha = 100 inw. / km²

Tabel 4A :

TEWERKSTELLING IN AGGLOMERATIES 1991

Stadsgewest	Werkende beroepsbevolking		Niet-werkende beroepsbevolking	Totale beroepsbevolking	Verhouding beroepsbevolking woonplaats / woonplaats		Werkgelegenheidscoëfficiënt (2) / (4)
	Naar woonplaats (1)	Naar werkplaats (2)			(2) / (1)	Naar woonplaats (4)	
Brussel	453793	682217	69601	523394	1,50	1,30	
Antwerpen	248748	301412	30938	279686	1,21	1,08	
Luik	146771	163365	39972	186743	1,11	0,87	
Gent	98456	126910	12474	110930	1,29	1,14	
Charleroi	84914	88576	24825	109739	1,04	0,81	
Subtotaal	1032682	1362480	177810	1210492	1,32	1,13	
Bergen	54062	46486	16558	70620	0,86	0,66	
Hasselt/Genk	45852	71579	8755	54607	1,56	1,31	
Leuven	33815	46276	3483	37298	1,37	1,24	
Brugge	45764	54290	4325	50089	1,19	1,08	
Kortrijk	46347	51796	3544	49891	1,12	1,04	
Namen	36269	41207	6365	42634	1,14	0,97	
La Louvière	38657	30801	11989	50646	0,80	0,61	
Mechelen	33300	31811	3833	37133	0,96	0,86	
Verviers	25692	24373	5824	31516	0,95	0,77	
Oostende	29045	28534	3660	32705	0,98	0,87	
Doornik	24197	24090	4340	28537	1,00	0,84	
St.-Niklaas	26910	26504	2635	29545	0,98	0,90	
Totaal	1472592	1840227	253121	1725713	1,25	1,07	

Tabel 4B :

TEWERKSTELLING IN STADSGEWESTEN 1991

Stadsgewest	Werkende beroepsbevolking		Niet-werkende beroepsbevolking	Totale beroepsbevolking		Verhouding beroepsbevolking werkplaats / woonplaats		Werkgelegenheidscoëfficiënt (2) / (4)
	Naar woonplaats (1)	Naar werkplaats (2)		Naar woonplaats (3)	Naar woonplaats (4)	(2) / (1)	(2) / (4)	
Brussel	602373	777308	82661	685034	1,29	1,13		
Antwerpen	336189	352113	38792	374981	1,05	0,94		
Luik	198487	189162	48458	246945	0,95	0,77		
Gent	152634	156461	16578	169212	1,03	0,92		
Charleroi	117055	103786	31009	148064	0,89	0,70		
Subtotaal	1406738	1578830	217498	1624236	1,12	0,97		
Bergen	66016	55874	18762	84778	0,85	0,66		
Hasselt/Genk	83918	96921	15350	99268	1,15	0,98		
Leuven	65627	58278	6084	71711	0,89	0,81		
Brugge	64684	66361	5749	70433	1,03	0,94		
Kortrijk	58961	60858	4368	63329	1,03	0,96		
Namen	47136	46465	7854	54990	0,99	0,84		
La Louvière	38657	30801	11989	50646	0,80	0,61		
Mechelen	40697	36052	4385	45082	0,89	0,80		
Verviers	32356	27545	6587	38943	0,85	0,71		
Oostende	32314	30078	3923	36237	0,93	0,83		
Doornik	30987	26854	5590	36577	0,87	0,73		
St.-Niklaas	32970	28559	3272	36242	0,87	0,79		
Totaal	2001061	2143476	311411	2312472	1,07	0,93		

Tabel 5A :

WERKENDE BEROEPSBEVOLKING IN DE AGGLOMERATIES NAAR SOCIO-ECONOMISCHE GROEPEN

Absolute cijfers in 1991

Stadsgewest van tewerkstelling	Zelfstandige (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Werkgever (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Vrije beroepen en kaderpersoneel	Overige werkenden van de openbare sector	Overige werkenden van de private sector	Andere	Totaal werkende beroepsbevolking		
							Absoluut aantal	% t.o.v. stadsgew.	% t.o.v. Rijk
Brussel	30195	18569	174254	159096	288702	11401	682217	37,07	20,57
Antwerpen	14228	9859	52282	58209	160640	6194	301412	16,38	9,09
Luik	8338	5810	32898	38585	73998	3736	163365	8,88	4,93
Gent	6312	3690	26106	28473	58962	3367	126910	6,90	3,83
Charleroi	5338	2777	15329	22437	40788	1907	88576	4,81	2,67
Subtotaal	64411	40705	300869	306800	623090	26605	1362480	74,04	41,09
Bergen	3038	1413	9284	14881	16594	1276	46486	2,53	1,40
Hasselt/Genk	2293	1872	12768	16084	37170	1392	71579	3,89	2,16
Leuven	1666	1055	14798	9932	17970	855	46276	2,51	1,40
Brugge	2640	1872	11149	13715	23181	1733	54290	2,95	1,64
Kortrijk	3038	2217	8646	9480	26459	1956	51796	2,81	1,56
Namen	1950	1319	9055	13498	14483	902	41207	2,24	1,24
La Louvière	2268	1162	5360	6937	14123	951	30801	1,67	0,93
Mechelen	1861	1172	6334	7262	14175	1007	31811	1,73	0,96
Verviers	1389	1134	4730	5401	10922	797	24373	1,32	0,73
Oostende	1848	1364	4483	8431	11260	1148	28534	1,55	0,86
Doornik	1580	753	4817	5870	9740	1330	24090	1,31	0,73
St.-Niklaas	1528	1180	4328	4962	13356	1150	26504	1,44	0,80
Totaal	89510	57218	396621	423253	832523	41102	1840227	100,00	55,49
Rijk	213821	130774	604023	701724	1504380	161497	3316219		100,00
% totaal aggl./Rijk	41,86	43,75	65,66	60,32	55,34	25,45	55,49		

Tabel 5B :

WERKENDE BEROEPSBEVOLKING IN DE AGGLOMERATIES NAAR SOCIO-ECONOMISCHE GROEPEN

Procentueel ten opzichte van de totale werkende beroepsbevolking

Stadsgewest van tewerkstelling	Zelfstandige (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Werkgever (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Vrije beroepen en kaderpersoneel	Overige werkenden van de openbare sector	Overige werkenden van de private sector	Andere	Totaal werkende beroepsbevolking
Brussel	4,43	2,72	25,54	23,32	42,32	1,67	100,00
Antwerpen	4,72	3,27	17,35	19,31	53,30	2,05	100,00
Luik	5,10	3,56	20,14	23,62	45,30	2,29	100,00
Gent	4,97	2,91	20,57	22,44	46,46	2,65	100,00
Charleroi	6,03	3,14	17,31	25,33	46,05	2,15	100,00
Subtotaal	4,73	2,99	22,08	22,52	45,73	1,95	100,00
Bergen	6,54	3,04	19,97	32,01	35,70	2,74	100,00
Hasselt/Genk	3,20	2,62	17,84	22,47	51,93	1,94	100,00
Leuven	3,60	2,28	31,98	21,46	38,83	1,85	100,00
Brugge	4,86	3,45	20,54	25,26	42,70	3,19	100,00
Kortrijk	5,87	4,28	16,69	18,30	51,08	3,78	100,00
Namen	4,73	3,20	21,97	32,76	35,15	2,19	100,00
La Louvière	7,36	3,77	17,40	22,52	45,85	3,09	100,00
Mechelen	5,85	3,68	19,91	22,83	44,56	3,17	100,00
Verviers	5,70	4,65	19,41	22,16	44,81	3,27	100,00
Oostende	6,48	4,78	15,71	29,55	39,46	4,02	100,00
Doornik	6,56	3,13	20,00	24,37	40,43	5,52	100,00
St.-Niklaas	5,77	4,45	16,33	18,72	50,39	4,34	100,00
Totaal	4,86	3,11	21,55	23,00	45,24	2,23	100,00
Totaal Rijk	6,45	3,94	18,21	21,16	45,36	4,87	100,00

Tabel 5C :

WERKENDE BEROEPSBEVOLKING IN DE STADSGEWESTEN NAAR SOCIO-ECONOMISCHE GROEPEN

Absolute cijfers in 1991

Stadsgewest van tewerkstelling	Zelfstandige (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Werkgever (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Vrije beroepen en kaderpersoneel	Overige werkenden van de openbare sector	Overige werkenden van de private sector	Andere	Totaal werkende beroepsbevolking		
							Absoluut aantal	% t.o.v. stadsgew.	% t.o.v. Rijk
Brussel	37897	22916	192630	175895	331000	16970	777308	36,26	23,44
Antwerpen	18728	12575	58908	66645	185826	9431	352113	16,43	10,62
Luik	10939	7410	36390	44641	83714	6068	189162	8,83	5,70
Gent	9220	5272	29833	33828	71931	6377	156461	7,30	4,72
Charleroi	7299	3737	17701	25485	46481	3083	103786	4,84	3,13
Subtotaal	84083	51910	335462	346494	718952	41929	1578830	73,66	47,61
Bergen	3723	1712	10870	17023	20748	1798	55874	2,61	1,68
Hasselt/Genk	4055	3064	15930	20999	50281	2592	96921	4,52	2,92
Leuven	2949	1695	16914	12076	22730	1914	58278	2,72	1,76
Brugge	3756	2519	12320	15494	28799	3473	66361	3,10	2,00
Kortrijk	3784	2757	9481	10692	31674	2470	60858	2,84	1,84
Namen	2606	1672	9689	14376	16825	1297	46465	2,17	1,40
La Louvière	2268	1162	5360	6937	14123	951	30801	1,44	0,93
Mechelen	2205	1432	6981	7869	15876	1689	36052	1,68	1,09
Verviers	1765	1358	5138	5971	12079	1234	27545	1,29	0,83
Oostende	2029	1458	4580	8667	11924	1420	30078	1,40	0,91
Doornik	1901	899	5135	6467	10663	1789	26854	1,25	0,81
St.-Niklaas	1840	1370	4510	5373	14034	1432	28559	1,33	0,86
Totaal	116964	73008	442370	478438	968708	63988	2143476	100,00	64,64
Rijk	213821	130774	604023	701724	1504380	161497	3316219		100,00
Totaal stadsg/Rijk	54,70	55,83	73,24	68,18	64,39	39,62	64,64		

Tabel 5D :

WERKENDE BEROEPSBEVOLKING IN DE STADSGEWESTEN NAAR SOCIO-ECONOMISCHE GROEPEN

Procentueel ten opzichte van de totale werkende beroepsbevolking

Stadsgewest van tewerkstelling	Zelfstandige (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Werkgever (ambacht, nijverheid, vervoer, handel en diensten)	Vrije beroepen en kaderpersoneel	Overige werkenden van de openbare sector	Overige werkenden van de private sector	Andere	Totaal werkende beroepsbevolking
Brussel	4,88	2,95	24,78	22,63	42,58	2,18	100,00
Antwerpen	5,32	3,57	16,73	18,93	52,77	2,68	100,00
Luik	5,78	3,92	19,24	23,60	44,26	3,21	100,00
Gent	5,89	3,37	19,07	21,62	45,97	4,08	100,00
Charleroi	7,03	3,60	17,06	24,56	44,79	2,97	100,00
Subtotaal	5,33	3,29	21,25	21,95	45,54	2,66	100,00
Bergen	6,66	3,06	19,45	30,47	37,13	3,22	100,00
Hasselt/Genk	4,18	3,16	16,44	21,67	51,88	2,67	100,00
Leuven	5,06	2,91	29,02	20,72	39,00	3,28	100,00
Brugge	5,66	3,80	18,57	23,35	43,40	5,23	100,00
Kortrijk	6,22	4,53	15,58	17,57	52,05	4,06	100,00
Namen	5,61	3,60	20,85	30,94	36,21	2,79	100,00
La Louvière	7,36	3,77	17,40	22,52	45,85	3,09	100,00
Mechelen	6,12	3,97	19,36	21,83	44,04	4,68	100,00
Verviers	6,41	4,93	18,65	21,68	43,85	4,48	100,00
Oostende	6,75	4,85	15,23	28,82	39,64	4,72	100,00
Doornik	7,08	3,35	19,12	24,08	39,71	6,66	100,00
St.-Niklaas	6,44	4,80	15,79	18,81	49,14	5,01	100,00
Totaal	5,46	3,41	20,64	22,32	45,19	2,99	100,00
Totaal Rijk	6,45	3,94	18,21	21,16	45,36	4,87	100,00

